"ICONARI, DE CE NU LUAȚI CERUL ÎN SUFLET ?"
Mircea Streinul

ICONAR

AN I (Serie nouă) • Nr.4 • SEPTEMBRIE - DECEMBRIE 1995 • RĂDĂUȚI-BUCOVINA

INSTITUTUL PRIVAT BUCOVINA-BASARABIA • DEPARTAMENTUL DE ISTORIE LITERARĂ

MATERN LA BUCOVINA
•
ION VATAMANU
•
ETERN LA BUCOVINA

DORINȚĂ

Dar e fagul ca şi mine
Prin păduri bucovinene,
Înfrunzeşte din tristețe,
Cade frunza în poeme.

Cu ce sfat să mă apropii?
Cu ce gând mă rătăceşte
Râul, piatra şi pădurea
Şi ce taină ne uneşte?

Şi ce fir îmi leagă pieptul
Până unde-i rădăcina -
De prin lume de departe,
Tot acolo-i Bucovina.

Doar acolo să m-acopăr
Cu un vis, cu o tăcere
Şi să-mi fie faclă fagul,
O lumină de-nviere.

Să-mi repete graiul, chipul
Peste ani şi peste vreme,
Într-o umbră, într-o urmă
Ce-am lăsat-o în poeme.

ETERN LA BUCOVINA

Eu o frunză, tu o frunză,
Două frunze ştii ce fac?...
Ion Vatamanu

Frunza ta, bade Ioane,
uite-o cum s-a scuturat
fără a intra în toamnă
verde, vai! s-a întomnat.

Şi-a plutit aşa prin aer
fără viață, lin-prealin,
că în urma ei un codru
s-a zbătut într-un suspin.

Conducând-o pe o cale
ultima, înspre pământ
Codrul rămânând orfan
nu de-o frunză, de un cânt.

Frunza mea, bade Ioane,
se mai ține, vai de ram,
va intra sau nu în toamnă
Ştire despre asta n-am.

Şi apoi la ce să aflu
cât m-oi zbate aşa în vânt,
important că peste mine
va fi românesc pământ.

Şi că cei veniți din lume
cu semințele de spini,
chiar şi dincolo de moarte
rămânea-vor tot străini.

Şi că-acolo, sub țărâne,
voi simți mereu lumina
ce-ai lăsat-o moştenire
Tu, ETERN LA BUCOVINA.

Vasile Tărâțeanu

INSTITUTUL INTERNAȚIONAL PRIVAT DE STUDII ȘI CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE PRIVIND BUCOVINA ȘI BASARABIA
DEPARTAMENTUL DE ISTORIE LITERARĂ

ICONAR

RĂDĂUȚI - BUCOVINA, Str. Grănicerului nr.1A
AN I (Serie nouă) • Nr.4 • SEPTEMBRIE - DECEMBRIE 1995
Director: MIHAI PÂNZARU - BUCOVINA

*

Sumar

*

Mulțumiri

Familiei Ion Vatamanu pentru materialul documentar pus la dispoziție.
Domnului Celestin Avasiloaie pentru sprijinul acordat în tipărirea revistei.

*

Colegiul de redacție

*

Responsabil de număr: **Mihai Pânzaru - Bucovina**
Tehnoredactare computerizată: **Valentin Avasiloaie**
Corectura: **Ioana Pânzaru**
Tiparul executat la: **Tipografia "CELESTIN EXIM" Suceava**

Notă: Primirea sau demiterea membrilor colegiului redacțional este în strânsă concordanță cu probitatea profesională, poziția față de racilele totalitarismului și deschiderea largă spre valorile democrației și umanismului în gândire și creație.

Editor: **Andrei Pânzaru (Universitatea București)**
Editura: **RO BASARABIA - BUCOVINA PRESS**
Rădăuți, str. Grănicerului, nr.1A
Bun de tipar: **20.04.1996** *Tiraj:* **800 exemplare** *Cost estimativ:* **1.200.000 lei**
ISSN: 1223-9526

„ICONARI, DE CE NU LUAŢI CERUL ÎN SUFLET ?”
Mircea Streinul

ICONAR

AN I (Serie nouă) • Nr.4 • SEPTEMBRIE - DECEMBRIE 1995 • RĂDĂUŢI-BUCOVINA

INSTITUTUL PRIVAT BUCOVINA-BASARABIA • DEPARTAMENTUL DE ISTORIE LITERARĂ

CONCURSUL NAŢIONAL "MIRCEA STREINUL"

pentru eseu şi critică literară având ca subiect
BUCOVINA
iconarii şi creaţia iconaristică, creaţia proletcultistă a sud-bucovinenilor şi cea colaboraţionistă a autorilor nord-bucovineni

Organizat de revista "ICONAR" sub patronajul Institutului Internaţional de Studii şi Cercetări Ştiinţifice privind Bucovina şi Basarabia.

Preşedintele juriului: **VASILE ANDRU**

Lucrările pentru concurs (care nu au fost tipărite) se vor expedia pe adresa redacţiei cel mai târziu până la 15 noiembrie 1996. Concursul este deschis tuturor autorilor din ţară şi străinătate. Cele mai reuşite lucrări vor fi premiate. Toate lucrările vor fi tipărite în volum, achitându-se autorilor onorariile cuvenite.

ANUNŢ

Revista Iconar achiziţionează seria veche 1935-1937 a "Iconarului"

oferind următoarele preţuri :

Nr.1 (1935) Iconar = 100.000 lei
Nr.2 (1935) Iconar = 50.000 lei
Nr.3 (1935) Iconar = 50.000 lei
Nr.4 (1936) până la ultima apariţie (1937) câte 5000 lei exemplarul.

Ofertele se vor face în scris pe adresa redacţiei.

Revista “ICONAR” în Brazilia!

O scrisoare a domnului profesor D.Paulescu ne informează că revista noastră a ajuns în inima continentului sud-american. Profesorul Paulescu a fost prieten cu Mircea Streinul şi a citit primul număr din seria veche a Iconarului. Din corespondenţa redacţiei cu domnia sa sperăm să aflăm lucruri noi despre gruparea ICONAR.

APEL CĂTRE LICHELE

Scârbit de ipocrizie

Murise poetul. Pe vreme de iarnă, dispăruse scârbit de-atâta ipocrizie. Avea un costum frumos şi, pentru prima oară elegant, poetul nu-şi putea aranja pletele blonde. Puţini gazetari şi scriitori ajunseseră pe uliţele mocirloase ale satului. Numai o femeie, boită caraghios, îl plângea, cu pauze, pe răposat. În afara bisericii, câţiva se certau de la biblioteca poetului. Femeia boită a întrebat, chiar, cum s-ar putea grăbi vânzarea apartamentului răposatului.

Se adunaseră unele insecte în jurul singurului spirit pe care îl mai avusese Bucovina.

A apărut chiar şi preşedintele Consiliului Judeţean, însoţit, de ce nu? de secretara nurlie. Faţa preşedintelui îmi amintea de pantofii rupţi ai poetului care, în ultima vreme, devenise un paria. "Te rog, despre foame fără metafore !", mi-a spus cândva poetul. Preşedintele a ţinut un discurs. S-a auzit ţăcănitul poşetelor. Cucoanele îmblănite au ştiut să plângă cât trebuia. Doar există o etichetă a durerii. Şi plânsul la înmormântări se desfăşoară după un ritual, mai ales când oratorul exersează pentru discursuri viitoare în capitală.

Poetul a fost înmormântat pe deal. Cântau colindătorii colinde. Argila cădea peste pletele blonde... Cumplită ipocrizie, cât vei mai lăsa Bucovina sub stăpânirea muştelor scârboase? Căci, adevăratul blestem nu vine din afara graniţelor, ci s-a ţesut prin îmbuibarea şi rapacitatea înscăunaţilor. Păianjeni periculoşi, ce puteţi voi înţelege din splendoarea poeţilor ?

Ştiu un Consiliu Judeţean unde secera şi ciocanul sunt mascate de un steag. Peste vechiul mozaic s-a întins ţesătura...

Aceasta este politica. O cucoană drapată, vopsită, educată să plângă doar când trebuie. La raclele unor tineri s-au ţinut discursuri solemne. Pentru ei s-au ridicat, apoi, monumente. Şi poetului i s-a ridicat un soclu. Poetului cu pantofii rupţi, "fiului cucilor". El a fost abandonat pe deal. Cultura Bucovinei a fost aruncată în prăpastie. Colindătorii cântau "Sus în poarta Raiului". Murise artistul în preajma Crăciunului. Care Rai, poete?

Doar ştii că păianjenii sugrumă cultura în Bucovina!

MĂLINA ANIŢOAIEI

ION VATAMANU ŞI LICHELISMUL BUCOVINEAN

Ion Vatamanu lipseşte din "DICŢIONARUL DE LITERATURĂ BUCOVINENĂ" al lui Emil Satco. Vinovat este poetul Vasile Tărâţeanu care în acest instrument de lucru nu l-a inclus, considerându-l basarabean prin naştere deci neavând ce căuta în rândul scriitorilor bucovinei, uitând că "bădia", atunci când era parlamentar, era considerat de grupul de la Cernăuţi ca "scumpul nostru bucovinean". Bineînţeles fişele au fost predate la Suceava, lui Emil Satco, după moartea poetului.

Probabil cuprins de remuşcări, Vasile Tărâţeanu îi dedică în 1994 lui I. Vatamanu poezia "Etern la Bucovina".

Ştefan Hostiuc nu-l include în rândul scriitorilor bucovineni în articolul de sinteză din "Glasul Bucovinei", considerând că Ion Vatamanu s-a format nu în mediul cultural de la Cernăuţi, ci în Moldova, la Chişinău.

Basarabeanul Mihai Cimpoi îl consideră bucovinean prin naştere şi creaţie şi omul care "refuză frontiera", în acelaşi "Glasul Bucovinei".

Acest paradox se cere lămurit. Deşi prin creaţie Ion Vatamanu s-a considerat bucovinean, ceea ce era acceptat în timpul vieţii sale, după moarte i s-a refuzat de către scriitorii nord-bucovineni calitatea de bucovinean ca descendenţă, naştere, formaţie şi creaţie. Dacă generaţia scriitorilor de la Cenăuţi formată în mediul cultural bolşevic îl renegă pe Ion Vatamanu, aceasta este probabil spre a nu avea în clasamentul valorilor o forţă de temut. Căci, "MATERN LA BUCOVINA", faimosul poem pe care cernăuţenii îl ţin ascuns, este o capodoperă postbelică care întrece în valoare artistică şi în mesaj tot ceea ce s-a scris în arealul românesc referitor la "diamantul din coroana lui Ştefan".

Dacă lui Ion Vatamanu i se aplică în cel mai strict sens geografic principiul apartenenţei la Bucovina istorică, prin creaţie, Ion Vatamanu a fost şi rămâne până azi cel mai mare poet al Bucovinei postbelice.

Revizuirea opiniilor din partea unor cernăuţeni este o necesitate. Ar fi pentru demnitatea lor şi în folosul nostru al tuturor.

CEREMUŞ NISTREANUL

PE URMELE ADEVĂRULUI

"Iar uciderea fraţilor noştri şi robirea ţării, pustiirea moştenirii noastre o va întoarce asupra capului nostru, în mijlocul neamurilor unde vom fi robi şi vom ajunge de batjocură şi de ocară în faţa celor ce ne vor stăpâni pe noi."

Cartea Iuditei, cap.22

Pe marginea trotuarului, frunzele se rostogolesc strivite de graba trecătorilor. Peste Suceava, a coborât un gri desuet ridiculizând încercarea de revoluţie în dorinţe.

Maşina rusească opreşte lângă mine. Cu condescenţă sunt invitată să urc. N-a sosit primul decembrie, de când pasagerul principal al automobilului a plâns la Rădăuţi pentru poporul românesc trunchiat. Cursurile de actorie au prevalat atunci. Cu ajutorul acestora, din fiecarul vânzător de şperacle, omul nostru (sau al lor!), a devenit preşedintele unei societăţi culturale, despre lacrimile căruia scriu ziarele, ori mai bine spus, naivii.

Se leagă o conversaţie, amestec de limbă română şi rusă. Simt pe faţă o lamă care îmi mutilează obrazul. Pe teritoriul românesc, între Suceava şi Rădăuţi, preşedintele unei societăţi menită să apere cultura românească după "gardul de sârmă ghimpată", se joacă cu vorbe ruseşti...

Mă ameţeşte maşinăria făţărniciei. Cineva afirmase chiar, că "eroul" şi-a luat cândva straie ucrainene, strigând la Vijniţa că Bucovina este a ucrainenilor, cerşind astfel votul acestora pentru un loc de deputat în sovietul regional.

Am pierdut un om, poate un prieten, dar nu mai sunt naivă.

Aceasta poate însemna câştigarea unui adevăr imens.

MĂLINA ANIŢOAIEI

ION VATAMANU - MARE POET ŞI TRIBUN CARE APARŢINE ÎNTREGULUI SPAŢIU ROMÂNESC.

Născut la 1 mai 1937 în satul Costiceni, raionul Noua Suliţă (fostul judeţ Hotin), a rămas de timpuriu orfan de tată, mama fiindu-i singurul sprijin. A absolvit Universitatea din Chişinău în 1960 (facultatea de chimie). Angajat la Institutul de Chimie al Academiei de Ştiinţe din Moldova, ajunge în 1973 şef de laborator. Obţine titlul de doctor în chimie. În anul 1990 a fost ales deputat în Parlamentul Moldovei şi desemnat preşedinte al Comisiei pentru Cultură şi Culte. Se stinge din viaţă la 9 august 1993 în urma unui atac de cord. Îşi doarme somnul de veci în Cimitirul Central din Chişinău alături de Anton Crihan, membru al Sfatului Ţării în 1918, când s-a votat Unirea Basarabiei cu România. La 75 de ani distanţă Ion Vatamanu, parlamentar, era animat de idealurile unioniste ale ilustrului său înaintaş. N-a mai apucat, întrucât moartea l-a luat dintre noi. Dincolo, în eternitate, spiritul său şi al lui Anton Crihan sunt împreună. La fel, poate şi idealurile lor încă nerealizate.

Nouă ne-a rămas de la Ion Vatamanu creaţia artistică materializată în volumele de poezii: Primii fulgi (1962), Monologuri (1964), Linişte cuvintelor (1971), Ora păsării (1974), De ziua frunzei (1977), Iubire de tine (1981), Măslinul oglindit (1983), Dimineaţa mărului (1986), Nimic nu-i zero (1987), Dialoguri banale... (1988), Atât de mult al pământului (1990), precum şi volumul de eseuri Viaţa cuvântului (1980).

Avea în pregătire volumul de versuri intitulat "Matern la Bucovina", ce urma să fie predat Editurii Hyperion. Prin bunăvoinţa familiei, poezia "Dorinţă" (inedită), o publicăm pe coperta acestui număr. "C-o strofă viaţa mea începe / Cu alta viaţa mi-o închei." Aşa a fost, este şi va rămâne în inimile noastre poetul ION VATAMANU.

MIHAI PÂNZARU - BUCOVINA

ZBORUL ŞI GLASUL "PĂSĂRII - EU..." ION VATAMANU

Articol scris special pentru revista "ICONAR"

"Atât de mult al pământului", poetul Ion Vatamanu, pogorâtor din Costicenii Bucovinei, face parte dintre poeţii cu un destin literar singular şi dincolo de ei, atât în ceea ce au lăsat posterităţii cât şi în ceea ce contemporanii n-au prea dorit să-i deie Cezarului ce-i al Cezarului.

Zborul trasat de la "Primii fulgi" (1962), la ultimul său volum liric "Atât de mult al pământului" (1990), a fost unul dictat de destin şi nu unul de program festiv. În această perioadă de vreme glasul "păsării-eu" se face auzit distinct în peisajul liricii române din partea noastră de ţară de la carte la carte. Titlul său de glorie literară i-l aduce desigur volumul "De ziua frunzei", volum care îl integrează totalmente poeziei româneşti noi, aparţinând generaţiei anilor '50-'60. Contemporan cu Nichita Stănescu şi cu Ioan Alexandru, cu Marin Sorescu şi cu Adrian Teleucă, cu Dumitru Matcovschi şi cu Anatol Codru şi cu mulţi alţii dintre condeierii neamului, Ion Vatamanu se dovedeşte unul din cei mai prodigioşi din Basarabia timpului său. Scrisul lui contribuie substanţial la asanarea universului poetic şi literar din partea locului. Volumele sale lirice sunt evident argumentul cel mai elocvent în această ordine de idei: "La mijlocul ierbii" şi "Liniştea cuvintelor", "Ora păsării" şi "De ziua frunzei", "Iubire de tine" şi "Măslinul oglindit", "Dimineaţa mărului" şi "Nimic nu-i zero", "Dialoguri necesare" şi "Atât de mult al pământului", precum şi cele de eseuri ("Viaţa cuvântului" şi "A vedea cu inima"), sau cele pentru copii ("Teiul", "Izvoraş cu ochii verzi", "Aventurile lui Atomică").

Ele l-au făcut autorul unui vers eminamente reflexiv, care a păstorit inspirat verbul românesc, trăind şi făurind conform modului său poetic de a fi, mereu însetat de spaţiul insolit al lirisnului metaforic şi al densităţii lui etico-civice, atitudinale, polemice.

La el poezia se consolidează adesea din îmbinări şi asocieri neaşteptate de cuvinte, din sugestii şi metafore, din meditaţii sau contemplaţii vii, dintr-un sentiment de participare comun la opera de valorificare a vieţii social-umane, în definitiv. El, de fapt, tălmăceşte în felul său aceleaşi dimensiuni nemărginite (ştiute sau bănuite), ale frumosului dintotdeuna în captivitate cosmică şi telurică a căruia activează aezii, aceşti cuvântători de cuvinte care sunt osândiţi a transforma, a traduce primtr-un limbaj specific viaţa în poezie, a "căra cu baniţa" din poveste "lumină" din cosmos în sufletele întunecate şi rătăcite ale acelora care sunt dornici de ea şi de energia poetică ce-i înseninează, îi pune în ipostaza de cititori şi de apreciatori dezinteresaţi ai creaţiei, indirect vorbind. Or, poetul nostru a cinstit adevărul, cuvântul cu har, născut dintr-o atitudine interioară, liberă, de "pasăre-eu". Ora "păsării" lui este şi ora cântecelor lui inspirate ("E ora, iubito, e ora să cânt/În flaut adormitele zări./Te uită poetul moare-n cuvânt,/Iar cuvântul naşte cântări." - "Ora păsării"), chiar dacă este proteic şi incert în ce priveşte tradiţia. Dincolo de tonalităţile directe, publicistice pe care le-a frecventat adesea, versurile lui sunt alimentate deopotrivă de realităţi palpabile, imediate, dar şi de îngânduratele clipe, retrospective, ale pragurilor vitale (istorice şi social-umane). Apoi Ion Vatamanu este unul dintre cei mai activi militanţi ai versului liber în contextul liricii româneşti din spaţiul moldav-transprutean din deceniile şapte-nouă ale secolului XX şi ale "secundelor" sale "cu munţi".

Modest în aparenţă, însă grefat adânc pe memoria cuvintelor trăite în îmbinările şi asocierile lor poetice

accesibile tălmăcirii şi deschise interpretărilor critice, versul reflexiv al lui Ion Vatamanu reliefează în diferitele lui ipostaze legătura sacră cu pământul, cu ţara şi cu istoria, cu neamul său dintotdeauna. El este "ochiul ce vede", conştient că n-are "a doua lumină". "Simplul", "ca grâul în spice", el este "rodul întreg, dăruirea". Pentru că "n-are altă iubire". "Dar care altă iubire/să aibă?" Universul creaţiei sale, "viaţa cuvântului" său atestă o iubire deplină, "până la capăt", vorba lui Grigore Vieru. În prefaţa la volumul "De ziua frunzei" scria: "Două motive - frunza şi pasărea - par să domine scrisul lui Vatamanu. Una simbolizează statornicia sufletească, spirituală, cealaltă - cântecul, zborul liber al său. Iar întregul act liric al poetului nu este altceva decât expresia unei iubiri depline, până la capăt. Cine iubeşte până la capăt, trăieşte mult. Omniprezentă în mai toate manifestările ei lirice şi reflexive, de atitudine, creaţia vatamaniană este însuşi "portretul trăirilor" autorului, ale unui poet modern axat între trecut şi viitor, poet care trăind cu aerul prezentului continuu nu a uitat de ozonul viitorului ce vine din trecut, ca o recompensă pentru slujirea cinstită şi devotată a adevărului (liric şi reflexiv). În această constelaţie de idei, poezia autorului nostru îşi are locul ei bine stabilit, spaţializat în zonele fierbinţi ale timpului social-uman românesc-transprutean (din deceniile şapte-nouă), cu specificul său de deznaţionalizare metodică, de politizare şi de ideologizare a scrisului "aşezat" şi bine dirijat din umbra invizibilă a puterii. În principiu, respectând linia tradiţiei lirice moderne, poetul tot timpul a încercat să-şi creeze prin stil o imunitate lirică, punând între "verb şi pâine" inspiraţia, cauza etico-civică primordială a condeierului. Or, "minunea", adică însăşi creaţia "mai întâi în verb i se arată". A lupta "cu neodihnă" pentru "interesul de spaţiu", pentru "a doua lumină" a inefabilului, pentru "întoarcerea acasă" a istoriei (inclusiv şi a poeziei; or, mai toţi poeţii din partea locului se îmbolnăviseră de scrierea poemelor kilometrice - o boală a scrisului rusesc contemporan, mai veche, din păcate...), înseamnă pentru poet o "răscoală contra morţii". Mesajele lui orfice şi pline de înţelepciune, izbucnite dintr-o necesitate interioară, au fost alimentate evident de situarea sa din capul locului de partea părţii noastre de noi. De aici şi sensul eminamente polemic al scrisului său "ludic", parabolic, reflexiv, curtând în mod serios meditaţia lirică şi versul eliptic deopotrivă, alteori stilul, limbajul esopic. În general însă caratele lirice vatamaniene sunt presărate în tot universul creaţiei sale. La o lectură inspirată, de maximă participare indirectă şi mereu reluată, multe dintre ele pot fi lesne detectate. Oricum, pe poet niciodată nu l-a părăsit ideea cauzei supreme ce l-a făcut să meargă întruna "contra morţii", să sporească lumina cuvântului, să "cioplească în piatra limbii secunda unui vers". De aceea "a lăsat din suflet cuvintele să-i zboare / Iar vremea lor s-ajungă şi-ale noastre vremi". El "s-a început" mereu pe alte "pagini de carte" şi a "ieşit în calea" noastră "cu inima-n făclii". Pentru că acesta a fost crezul său liric fundamental - teluric şi cosmic -, considerându-se obligat să ne facă atenţi "c-avem un nume" şi dovedindu-se deloc indiferent la atitudinea noastră faţă de el, de opera lui, prin care el rămâne "în lume / Un muncitor al limbii alăturea de noi". De notat că în materie de limbă, de limbaj poetic, lirica lui Ion Vatamanu este diversă şi bogată, originală sub mai multe aspecte, aici de fapt vizibilă devenind pentru noi întreaga lui strădanie de a fi, însăşi formula lui lirică oglindindu-se ca nuferii în cerul cristalin al apei autumnale. Rar care poet al locului şi nu numai se poate întrece în atare alertă cu aspiraţia sa metaforică şi accesibilă totodată, după cum rar cine-l poate ajunge sau întrece în limajul său metaforic şi metafizic sau demetaforizat, stănescian (a se vedea în temei "De ziua frunzei"). "Munca lui" spirituală "în plus / Pentru pământul nostru" - "punctul său de sprijin", din care "vrea să facă / Un spaţiu mare", "mişcându-se încet / Ca o furnică, / Cu el în spate" - "este dragoste", "este fântână", "este cântecul" din "inima lui inundată". Iar "cântecul", "munca" lui transformată, metamorfozată în "chipul pe care-l creează/Ca nimeni niciodată să nu moară"(inclusiv şi poetul, creatorul de cântec, de muncă spirituală şi de sine). În adevăr, "la orizont, în ceaţa" creaţiei sale "e jumătatea lui de viaţă/Ce-ntreagă va răsare" doar studiind-o pe îndelete, pătrunzător şi dezinteresat. Acel care va lectura "Stâlpul din poartă" (citeşte: din hotar...), "Nu-mi supăra prietene...", "E lipsă cineva între noi" şi multe atâtea altele dintre piesele poetului, credem că nu va tăgădui niciodată inspiraţia şi atitudinea etico-civică a scriitorului, unde sporul de emoţie este de natură transformatoare, de verificare a conştiinţei neamului (a românului despărţit de români): "Paragina-n lanuri adâncă/Râde şi ea retezată,/Numai stâlpul acesta încă/Numai el n-a râs niciodată".

Origonal şi polemic, poetul rămâne, de fapt devine, şi-n "Măslinul oglidit". (Baladele satului - de baştină fireşte - comportă şi ele o notă profund polemică, dar şi o diversificare de limbaj, o nouă încărcare de structuralizare a sentimentului şi ideii trăite, o opunere indirectă a imediatului şi veşnicul uman păstrat cu precădere la sat...). De remarcat totodată căutările de sine şi de poezie ale autorului în poemele de proporţii cum sumt "Basmaua", "Privighetoarea cântă plumb" şi altele (continuând tradiţia "plumbului" alecsandrian-bacoviană în alt mod modern de a fi...). Nu jocul gratuit al cuvântului, al gândului, al sentimentului constituie ţinta trăirilor şi zborului "păsării-eu", al poetului, "ce s-a topit în cântecul ei", ci râvna ideatică şi atitudinal lirică, personală, menite a-i investi cuvintele în valori poetice palpabile, fireşti şi omniprezente, râvna spirituală a condeierului de a se exprima totalmente pe sine întru adevărul social-uman al poeziei: "nimic nu-i zero". Nu categorismul rece, neacoperit de ceaţa iradiantă din interior a cuvintelor, ci miezul ideatic luminos al acestora, pasiunea etico-civică temperată, colorată intim şi adusă din condei, ambuscată între rânduri şi cuvinte creează dinamica versului vatamanian, lucrând la sporirea virtuţilor polemice ale artei poetice, privită ca o condiţie sine qua non a creatorului care "vede cum o seamă de cuvinte discută/cu altă seamă de cuvinte". (La Nichita Stănescu bunăoară cuvintele discută cu necuvintele. Este un alt mod de a fi, altă "ordine a cuvintelor", a "sensului" polemic al "iubirii"...).

Patria, plaiul, istoria, limba, tradiţiile etc. la Ion Vatamanu, ca şi la alţi poeţi, cum sunt Grigore Vieru sau Ioan Alexandru dintre contemporanii săi, sunt ridicate la rang de simbol, au valoare primordială pentru scrisul său (De ziua frunzei, Dimineaţa mărului, Măslinul oglindit, Atât de mult al pământului s.a.), deşi poate versurile lui nu dispun de aceeaşi energie artistică deosebitoare, imnică precum la aceştia, ele au o constituţie a lor, un aer aparte, reflexiv, ce denotă un mod de a fi, reprezintă plenar glasul poetic realmente al creatorului. Glas inconfundabil în lirica de expresie românească din întreg spaţiul naţional al istoriei noastre milenare, cu tonalităţi aparte, cu ritmuri şi preferinţe celebrând sensul polemic al poeziei, al dialogului ei cu cititorul din poet şi din semenii săi, glasul de cântăreţ al spaţiului şi al locului , al lui Ion Vatamanu a slujit şi slujeşte indirect nobleţea şi demnitatea etico-civică a cuvântului inspirat, născut dintr-o bucată (chiar dacă local a fost contaminat de microbul comunist, leninist, chiar dacă a făcut un pas formal contra sa, pas care l-a costat multă sănătate, acceptând compromisul ideologic în faţa propriei lucidităţi, propriei conştiinţe lirice, pas de altfel care l-au făcut mai mult sau mai puţin majoritatea colegilor săi de generaţie din spaţiul românesc transprutean.)

Traiectoria interioară, proiecţia de zbor a poetului în sine se poate bănui uşor după înălţimea şi vigoarea ideatică a scrisului său condensat şi cristalizat până la transparenţă în titlurile polemice şi metaforice ce-l încap şi-l exprimă totalmente: Liniştea cuvintelor, Ora păsării, De ziua frunzei, Dimineaţa mărului, Măslinul oglindit, Nimic nu-i zero, Atât de mult al pământului şi altele. Plus de asta, poetul a efectuat traduceri poetice din literatura universală, mai ales din lirica americană, rusă, etc., a practicat eseul (şi microeseul), a cultivat cronica literară, a făcut publicistică literară (pe lângă faptul că a fost antrenat în activitatea ştiinţifică, în domeniul chimiei sau în cea socială în ultimii ani, ca deputat în parlamentul basarabean).

Acel care a cântat "verbele verdelui" şi "adormitele zări", "dimineaţa mărului" şi "ora păsării", baştina bucovineană "de pe cele două margini de război" "s-a dăruit luminii, acestei grele arte" conform însuşi crezului liric. Poemele lui, adunate în şirul de cuvinte şi de cărţi, ne "mărturisesc divinele splendori" ce i-au cutreierat firea, conştiinţa şi sufletul, "splendori" pe care le-a recreat după chipul şi asemănarea sa: meditative şi lirice, etico-civice, atitudinal-polemice. Ele palpită de suflu şi de viaţă, de tandreţe şi de un zâmbet ironic, alteori amar, adesea însă plin de înţelepciune, de un bun simţ, de o răscolitoare stare de risc şi de vis. Or, Ion Vatamanu este nu numai unul dintre cei mai exprimaţi poeti moderni basarabeni, dar şi poetul unei "nobile modernităţi" (Grigore Vieru), cu o viziune a sa în care fuzionează liricul şi filozificul, socialul şi elegiacul, tragicul şi comicul, eticul şi esteticul. Versurile sale celebre "...Poetul moare în cuvânt,/Iar cuvântul naşte cântări" ne traduc sinbolic poate cel mai bine condiţia poetului: de a se topi (de a ne-muri, de a trece cu traiul, metaforic vorbind...) în cuvinte care la rândul lor nasc cântările lui, necesare tuturor compatrioţilor săi de pretutindeni. Deşi "cunoscătorul de toate, poetul" (Mihai Cimpoi) a alunecat prematur "adânc în destin,/Pe drumul albastru" al trecerii în nefiinţă, îi auzim glasul, îi desluşim cântarea ce ne umple fiinţa de risc şi de vis ne face să-i bănuim prezenţa zborului continuu, eternizată într-un prezent netrecut, interminabil, cu loc în orice viitor artistic al culturii neamului. Pentru că rar dintre creatorii, dintre poeţii noştri au avut în viaţă un zbor atât de dramatic şi un glas atât de sincer şi de profund personal, de reflexiv şi cu adevărat de acasă, bucovinean din talpă, de la şipotul nemuritor al vetrei, al ţarinei şi al "dulcelui verb", al "secundelor cu munţi" pe care Ion Vatamanu le-a reprezentat deplin şi inconfundabil în trilurile lui de privighetoare carpatină. Pentru că el a fost "firea ce s-a judecat pe sine", a "chemat inima să se-ndrăgostească" de tot ce-i "atât de mult al pământului".

Timpul personal al poetului a rămas să dăinuiască în poemele lui, în "temelia" cărora - sigură şi transparentă - el a pus "nădăjduire", "cunoaştere", "zbucium" şi "vis", "cuvântul spărgător de linişti", "versul sufletului său", însăşi risipa dăruirii sale (mărinimoase până la lăcomie) depline şi incurabilă de frumos. Pentru că operele vatamaniene sunt în adevăr "scrieri alese din mers" ce "n-au propuneri pentru toţi,/Ci dragoste pentru fiecare..." Poezia lui este o poezie a realului, a inimii care vede şi aude, a cugetului care simte şi se simte, este o lirică de idei dar şi de atmosferă, o poezie a sufletului dar şi una a spiritului, plină de confruntări ideatice, de variate motive, simboluri, bogată în asociaţii poetice, în replici şi ironii amare, personalizată de o atitudine interioară echilibrată, reflexivă întotdeauna, de o forţă etico-civică firească ce luptă cu inerţia, cu lipsa de gândire şi de simţire, cu piatra nepăsării individuale şi social-umane, cu aroganţa şi ignoranţa, cu plecarea oarbă a capului, cu dezmoştenirea de soartă, cu desţărarea, cu depersonalizarea, cu neputinţa şi cu suferinţa. Cântecul poetului de stări şi senzaţii atât în linia tradiţiei naţionale, folclorice, baladeşti, cât şi în linia tradiţiei moderne universale (Whitman-Maikovski), ca şi cântecul "păsării-eu" este liber şi firesc, dulce şi impresionant, te pune pe gânduri, îţi descreţeşte fruntea, îţi cutreieră fiinţa şi te face părtaşul suferinţelor şi bucuriilor personajului său liric. Este însuşi destinul "pasării-eu", constiinţei de sine a creatorului, a metaforismului său esenţial şi omniprezent, dictat de logica dialecticii sale interioare, căutării şi împlinirii, cunoaşterii umane şi de sine. Multe dintre poemele vatamaniene demonstrează direct şi indirect această opţiune (de lector) a noastră şi nu numai a noastră personală. Poetul "primilor fulgi" şi al "monologurilor", al "ierbii" şi al "frunzei", al "orei păsării" şi al "dimineţii mărului", al "dialogurilor necesare" şi al "măslinului oglindit", al "liniştei cuvintelor", al "nimic(-ului) nu-i zero" şi al "atât de mult al pământului", al "teiului" şi al "izvoraşului cu ochii verzi" rămâne poetul limbii române, al "maternei Bucovine", în materia vie a cuvintelor investite în sens şi atitudine, în imagine şi în idee, în templul viu al graiului pe care l-a remodelat conform configuraţiei sale poetice originale. Oricum, şi după plecarea prematură a poetului "pasăre-eu" îi bănuim zborul şi-i auzim glasul plin de har.

TUDOR PALLADI
Chişinău

MATERN LA BUCOVINA

1

Matern la Bucovina, acasă la părinţi,
Ce greu s-adună neamul la masa obosită.
Blagosloveşte tata pâinea printre dinţi
Şi mama-şi face cruce la maica preacinstită.

Puţin e neamul nostru şi-aşa de împrăştiat,
Şi rar când împreună l-a dezmierdat destinul...
Întreb de Cernăuţi, îmi spun că s-a schimbat:
- Azi altu-i omul nostru şi altul e streinul...

În casa noastră noi abia că mai trăim
Şi n-a rodit grădina întreg precum rodea,
Şi moare badea Gheorghe şi duce-n ţintirim
Argintul unui neam ce-n frunte îl avea.

Aşa de tare noi la neam ne-am rătăcit,
Încât nu poate nimeni să iubească totul...
De ce suntem pe lume? De ce ni-i plaiul mic?
De ce mereu ni-i dor? Şi-n sat nu-ncape mortul?

2

O oglindă din bucăţi
Tot mă strâmbă cu bucata,
Parcă uşa mi-i deschisă,
Dar mi-i încuiată poarta.

M-am născut cu fruntea-n munţi
Şi cu marea la picioare,
De ce-s veşnic invalid
Şi Europa-i trădătoare?

De ce ca s-ajung acasă,
Colo sus, în Bucovina,
Închid ochii la Lipcani
Şi mă doare-n oase mâna?

Ce copii se nasc la Prut
Şi ce limbă îi cuprinde,
Dacă-n satul Mămăliga
Şcoala veche se închide?

Dacă-n graiul mamei mele
Scuipă astăzi ca-n izvoare,
Cine-a născocit lozica
Că-s egal printre popoare?

Feţe văd, promisiuni,
Dar ce scriu n-ajunge-acasă,
Parc-aş fi din alte vremuri,
Ba mai mult - din altă rasă.

Soro, Ucraină, dragă,
Şi voi fraţi, ucraineni,
Eu am harta poeziei
Cu fântâna-n Costiceni.

Din părinţi şi strămoşi
Lunca Prutului i-a noastră -
Mama mea şi tatăl meu,
Casa lor şi-a mea fereastră.

Şi-al meu drum bătătorit,
Visul meu de la răscruce,
A mea lacrimă de sare
Pe morminte-n loc de cruce.

De ce, doamne-ai blestemat
Neamul meu aşa de tare,
Ba-i zbori capul pe la munţi,
Ba-i scoţi sufletul la mare?

3

Precum sunt, precum mă sting,
Să nu-mi vadă nimeni chinul,
Primăvara-mi seaman grâul,
Toamna să-mi culeg pelinul.

Am o stea, lumina ei
De aice nu se vede,
Aud vocea de departe
La fereastră cum se pierde.

Am un râu, ascuns e-n val,
Şi-o corabie pe ape,
Încotro se-ndepărtează,
Dacă-mi este-aşa de-aproape?

La apus, la răsărit,
Pe-un covor cu viorele,
S-au vazut la ochi şi-au plâns
Toate neamurile mele.

Tot aşa la nord, la sud,
Unde urme mai vedeau,
După ce treceau cei mulţi,
Cei puţini se adunau.

Iar aşa în sus şi-n jos,
Cât e cerul şi pământul,
N-a fost să trăiesc mai mult -
Doar cât viaţă-mi dă cuvântul...

4

Eu sunt trist ca un caval,
Ba mai trist - ca o vioară,
Ca privirea unui cal
Ce se-ntoarce-n sat să piară.

Eu sunt trist ca un ocean,
Ba mai trist - ca o pădure,
Ca un spic de grâu în lan
Ce se coace ca să-l fure.

Eu sunt trist ca un copil,
Ba mai trist - ca un părinte,
Ca ninsoarea în april
Ce îngheaţă pe cuvinte.

Eu sunt trist ca un folclor,
Ba mai trist - ca o ţărână,
Ca o gură de popor
Şi-a lui soartă, şi-a lui milă.

5

La Bucovina, sus, la Dulcea-Eminescu,
Infinit de verde, infinit,
Întâi aş plânge, apoi aş blestama -
Să fiu egal cu ce e un pământ.

La Bucovina, sus, la Dulcea-Eminescu,
Părintesc mi-i totul, părintesc,
Se mută chipul nostru acum pe alte feţe
Şi graiul meu cu altu-nlocuiesc.

La Bucovina, sus, la Dulcea-Eminescu,
Întristat mi-i verbul, întristat,
Sunt oaspete acasă, de parcă inventează
Nişte chimişti agenţi de poluat.

La Bucovina, sus, la Dulcea-Eminescu,
La izvor, în ţarnă, la izvor,
Sunt rădăcini şi parc-ar fi şi soare,
Dar cresc lăstari să piară-n umbra lor.

La Bucovina, sus, la Dulcea-Eminescu,
Pe bătrâni se ţine, pe bătrâni,
În pădurea noastră ultimul copac
Şi cea din urmă apă din fântâni.

La Bucovina, sus, la Dulcea-Eminescu,
Infinit de verde, infinit,
Întâi am plâns, apoi am blestamat -
Şi asta, doamne, eu nu am dorit.

6

În lucide analize
Vremea, gândul să nu-ncurc -
A fost timpul austriac
Paralel cu timpul turc.

Se scriau şi cărţi poştale
Cu adrese şi cu timbru,
Şi cădeau zăpezi în munţi
Peste coarnele de zimbru.

În păduri deşi copacii
Pierdeau umbrele prin văi,
Dumnezeu privea de sus
Ce fac moldovenii săi?

Şi cum seamănă şi ară,
Şi mioare păstoresc,

Îmblânzind cu graiul lor
Un pământ moldovenesc.

Ce copii şi ce mirese
Şi ce miri vor fi la nunţi -
Sub mustăţile bătrâne,
Lângă tineri - cei cărunţi?

Cum îşi apără destinul
Şi ce pâine moaie-n vin,
Cum se coace grâul lor
Între haturi cu pelin ?

Şi ce ape stăpânesc
Din hotar până-n hotar -
Paralel cu timpul turc
A mai fost şi timp tătar.

Loc stropit cu sânge greu
Într-o rană de durut -
Ba streinu-i pe la nord,
Ba streinu-i pe la sud.

Înrăiţi şi foarte mulţi -
Ba-i în casă, ba la prag -
Paralel cu timpul turc
A fost timp austriac.

7

În satul Pătrăuţi, sub munte,
E luna august şi lumina
Cuprinde tot ce cade-n suflet,
Da-n suflet cade Bucovina.

Ce blânde vieţi, nevinovate,
Şi cum n-ajunge o speranţă,
Adâncă lume cu părinţi
Şi cu Carpaţi la suprafaţă.

Cărări subţiri şi drumuri scurte,
Şi n-au ecouri înainte,
Bărbaţi cosesc pe şes o iarbă
Şi taie-n limba lor cuvinte.

În urmă brazde se întind -
Peisaj cu fân şi zări uscate
Ce-nlocuiesc în Bucovina
A ei veche demnitate.

De pe când trăia în pace
Un trudit popor de ţară,
Ce-l avea la nord Moldova,
Ca pe-o lacrimă amară,

Ce pe-o lacrimă vândută
De imperii cu parale -
Cei mai robi în Europa,
Cei mai potopiţi de jale...

Timpuri noi pe creste vechi,
Bate clopotu-n câmpie,-
Toată lumea e acasă,
Numai eu în ospeţie...

8

Visul meu nu-l are nici un om pe lume,
Nici dor aşa de aspru de satul lui natal,-
La Bucovina, sus, copilăria mea
Şi astăzi se mai ţine de coama unui cal.

Gândul meu nu-l are-n lume vre-o fiinţă,
Şi nici dureri atâtea ce-n piept se suprapun,-
La Bucovina, sus, copilăria mea
Şi azi mai vede ploi într-un bătrân alun.

Drumul meu nu-l ştie nimeni, nicăieri,
Nici nu-s pe lume drumuri să samene cu-al meu,-
La Bucovina, sus, copilăria mea,
Şi azi mai vrea să prindă-n munţi un curcubeu.

Şi somnul care-l am nu l-aş dori cuiva,
Nici lacrima ce-o plâng şi peste-atâţia ani,-
La Bucovina, sus, copilăria mea
Mai stinge lumânări pe vârfuri de castani.

Acolo-i râul meu şi-a lui grăbită apă,
Întristatul nai într-un amurg cu munţi,-
La Bucovina, sus, copilăria mea
Se pierde printre flori cu paşii ei desculţi...

9

Pe sub Carpaţi, la coasă, la Siret,
E vară, numai vară, şi-i cositu-n toi,
Dar iese nu ştiu cum din rădăcina ei
Iarba ceea verde şi pleacă de la noi.

De parcă-i supărată pe nu ştiu ce cosaş,
În supărarea ei câmpiile se pierd.
De ce ? Nu ştie nimeni şi nu găsesc răspunsul
Pe sub Carpaţi, la coasă, la Siret.

Acolo unde-i vară şi-i numai vară poate
Şi nu sfârşesc cositul de un veac,-
De ce ? Nu ştie nimeni, iarba ceea fuge
De la cosaşii care, ca amuţiţii tac.

Ce zadarnic chin să vezi şi să nu spui
Că toată munca asta se face în deşert,
Că iese supărată din rădăcina ei
Pe sub Carpaţi, la coasă, la Siret.

Şi iese, şi se duce ca o-ntristată poate,
Deşi e numai vară şi-i cositu-n toi,-
De ce ? - nu ştie numeni, - şi unde se opreşte,
Şi când se-ntoarce iarăşi verde înapoi...

10

De unde, maică, vii ?
Din munţi dragă fecior.
Am fost să văd vechimea -
A noastră şi a lor.

În munţi, pe unde-am fost,
Aproape am ajuns
La soarele ce nouă
Ni-i părinte sus.

La luna de alături,
Când tocmai răsărea,
Să-ntreb de neamul nostru,
De când ne vede ea.

Acolo, pe-nălţimi,
E numai cerul sfânt,
Cuvântul către cer
Şi urme pe pământ.

Şi zăpezi, pe unde
Păzesc străbunii tăi
În piatră chipuri vechi
De oameni şi de zei.

Pe locul celei lumi
E timpul îndărât,
Acolo însuşi cerul
E-un ornic de omăt.

Pe locul celei lumi,
Când gheţuri se topesc,
Începe-n râuri ţara
Şi neamul păstoresc.

S-aude-n munţi adânc
Ecou îngrozitor,
De parc-ar plânge cerbi
De rană şi de dor.

De parcă bouri gem
Sălbatic şi cumplit -
Plecaţi stăpânii lor
Pe căi de mântuit.

Iar când te uiţi în jos
Prin adâncimi de văi -
Stejari şi brazi, păstori
Şi turme mari de miei.

Nesfârşite rânduri,
Şi tineri, şi cărunţi -
La mare-i drumul lor,
Iar leagănul - la munţi.

Sărată-i sarea lor,
De moarte sunt destui,
C-au fost să-şi treacă plaiul
Prin vremi cu nesătui.

Păreau că-s nişte robi,
La fel ca şi stăpâni -
Cetăţi în fiecare
Alături de ruini.

Pe locul celei lumi
Tot merg şi n-au ajuns -
Îndepărtaţi prea mult
De soarele de sus.

De luna de alături
Ce-i vede obosiţi,
Precum se văd copiii
Ce uită de părinţi.

Şi-s singuri şi puţini,
Şi nu le-ajung puteri,
Şi calea lor cea lungă
Nu duce nicăieri.

Pe locul celei lumi
Am aşteptat răspuns
La câte întrebări
În suflet s-au depus.

O, sfinte, ce minuni
Am auzit atunci:
Pe morţi îi lasă morţi,
Întoarce-te la prunci.

Te-ntoarce la cei vii,
Le spune tuturor:
Eu nu aleg popoare,
Ci demnitatea lor.

Răgaz la drum înseamnă
Şi clipa de sfârşit,-
O Patrie se dă
O dată şi atât.

Încercări destule,
La fel şi suferinţi,
Dar lanţul ista leagă
Copiii de părinţi.

Pământul - de vechime,
Şi sufletul - de grai,
Cu cerul împreună
Şi viaţa care-o ai.

CONSTANTIN ARCU

C.ARCU: CENUŞA ZILEI

Editura: RO BASARABIA BUCOVINA PRESS
Rădăuţi - Bucovina
1995

Premiul pentru literatură pe anul 1995 al Fundaţiei Culturale a Bucovinei

O certitudine: Constantin Arcu

Adrian Dinu Rachieru (Timişoara)

Mărturisesc (cu uşoară jenă) că până într-o frumoasă seară rădăuţeană, când am pipăit elegantul volum "Cenuşa zilei", proaspăt ivit, n-am auzit de prozatorul Constantin Arcu. "Vina" mea se micşorează, sper, dacă până şi prefaţatorul cărţii, Liviu Antonesei - "descoperitorul" mărturiseşte că a pierdut urma fostului student în drept (evident, "în dulcele târg") după ce îl debutase, entuziasmat, în *Opinia Studenţească* (1981). Au trecut ceva ani de-atunci, promiţătorul prozator s-a dat, părelnic, la fund, înghiţit de provincia care macină atâtea talente zglobii şi întreţine atâtea râncede complexe revanşarde. Ei bine, din fericire, dl. Arcu n-a stat degeaba, talentul lui se dovedeşte spornic şi, iată, a rodit rercent, într-o carte de "început" (cum zice chiar prozatorul) prin bunăvoinţa unui tandem editorial (Hyperion-ul din Chişinău şi rădăuţeana Basarabia Bucovina Press, condusă de efervescentul Mihai Pânzaru).

Constantin Arcu are într-adevăr ce povesti şi ştie şi cum să o facă. Deşi începuturile sale se leagă (strict cronologic) de erupţia textualistă, rămâne imun la o modă care a făcut, să recunoaştem, numeroase victime. Nu crede în proza fără epic şi nu agreează zorzoanele stilistice ori înghesuiala adjectivală. Dovedeşte o afectivitate măsurată, vădeşte un economism al mijloacelor, coboară în banal pentru a descoperi, sub coaja aparenţelor, fărâma de mister, în fine, caută cu tenacitate locul geometric; nu iubeşte excesele şi stridenţele, nu cultivă reţeta, vrea - în schimb - să prindă vibraţia omenescului, palpitul viului care îşi deconspiră trudnic, în cele din urmă, sensul. Unii dintre eroii săi (să notăm aici injecţia autobiografică) scriu. De fapt, multiplicat, în toate prozele chiar autorul e protagonist şi, după cum ne ameninţă, scrie "tot ce-i trece prin cap". Se poate scrie despre orice, se destăinuie el unui şobolan vorbitor, Gore, cel cu "privirea tristă" în timp ce schiţa *Şobolanul* "se scrie singură". Iar ticălosul oaspete distruge manuscrisul, făcându-l ferfeniţă (vezi *Şobolanul*). Toate textele au un aer de stranietate, poartă spre cititor "ceva nefiresc" (v.*Aventura de noapte*), fie că e vorba de o gară mohorâtă sau că pătrundem, de pildă, într-un hotel cu interminabile şi labirintice culoare (*Sora recepţionerului*). Absurdul se insinuează în porii unei naraţiuni trenante. Textele destramă "starea de ficţiune" (cum ar fi o idilă neconsumată cu Anda) sau instaurează tiranic "starea de singurătate", în care lipsa certitudinilor devine o boală (ca în proza titulară). Aruncat în acest "smârc cenuşiu", în contextul apatiei naţionale (e limpede că suntem în anii pre-revoluţionari), eroul ne propune "istoria unei zile"; devenit el însuşi Gore, n-are altă soluţie decât să se retragă în umila garsonieră pentru a încerca să scrie: va mâzgăli iarăşi câteva pagini! Observator atent, Constantin Arcu pensează detaliile, dar nu totdeauna miza epică e consistentă (ca în schiţa despre Samuil şi "gheboşii" cu care l-a procopsit nevastă-sa ori în *Peştele şi amuleta* unde rescrie, nu tocmai convingător, "vechea poveste cu peştele"). Fireşte, scriitura este peste tot îngrijită; deplângem doar scăderile de tensiune epică. Pe spaţii mici, autorul se mişcă dezinvolt şi manevrează, fără stridenţe, oralitatea; câteodată însă regionalismele cotropesc verva orală a protagoniştilor. Nu ştim dacă se va lăsa ispitit de roman; bănuim că da, fiindcă scriitorul român, de regulă, vrea neapărat să treacă această probă. Oricum, C.Arcu a dovedit prin *Cenuşa zilei* că este un prozator pe care se poate conta. Îl aşteptăm cu interes.

VASILE ANDRU LA CHIŞINĂU

Primire la Ambasada României din Republica Moldova

Excelenţa sa, domnul Marian Enache, ambasadorul României în Republica Moldova, i-a primit la 11 iulie 1995 pe scriitorul Vasile Andru şi editorul Mihai Pînzaru cu ocazia lansării în Republica Moldova a volumului "Antologia Andru" alcătuit de Constantin Blănaru. A participat la întâlnire şi doamna Valentina Buzilă din partea editurii "Hyperion". De faţă a fost şi Ion Ţăranu, ataşatul cultural, Ambasadorul Marian Enache a apreciat evenimentul editorial precum şi cel cultural, fiind vorba de prima lansare la Chişinău a unei cărţi apărută în coeditare.

Cu aceeaşi ocazie, editorul Mihai Pînzaru a înmânat ambasadorului român şi o altă carte apărută în coeditare cu editura "Hyperion" din Chişinău: *Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România, 1917-1918. Documente,* alcatuită de doctorii în istorie Viorica Moisuc şi Ion Calafeteanu.

Eveniment

Vasile Andru editat la Chişinău

Vasile Andru, *Proză, eseuri, interviuri* - iată în sfirşit, o carte editată la Chişinău. După calculele noastre ar fi doar a şasea carte de beletristică (!) tipărită în acest an in Basarabia, situaţie care ilustrează o stare de lucruri de-a dreptul îngrijorătoare, dramatică chiar în domeniul editării cărţilor. Fenomenul merită o analiză atentă, pentru că s-ar putea, sper să greşesc, să inregistrăm la finele lui '95 un record mondial privind numărul mic de cărţi editate. Şi asta acum, la sfîrşit de secol 20, într-o <ţărişoară> care a fost primită de curând în Consiliul Europei, deci s-a aliniat la standardele internaţionale privind cultura.

Apariţia cărţii anunţată mai sus - o antologie de autor - este datorată eforturilor demne de toată admiraţia a Editurii "Hyperion", Chişinău (director Marcela Romanciuc) şi Editurii "Ro Basarabia-Bucovina Press"din Rădăuţi (director Mihai Pînzaru), societate care a suportat aproape în întregime cheltuielile de editare.

Opţiunea editorilor pentru Vasile Andru ni se pare excelentă. Autorul "Turnului"unul din cele mai bune romane ale prozei contemporane (dacă nu mă credeţi citiţi referinţele critice de la sfârşitul volumului) este un scriitor valoros şi complet- din păcate prea puţin mediatizat, dar aceasta e uneori soarta scriitorilor adevăraţi-care are ce spune cititorilor săi. Vom reveni cu o cronică la această carte , redactată cu grijă de Valentina Buzilă şi având o execuţie poligrafică de invidiat.

Vasile Gîrneţ

(*Contrafort*, Chişinău, an II , nr.9, iulie 1995)

CHIŞINĂU - Iulie 1995: Mihai Pânzaru (editor), C.Blănaru (alcătuitorul antologiei), V.Buzilă (redactor), Vasile Andru

VASILE ANDRU ÎNTRE GÂLCEAVĂ ŞI ÎNŢELEPCIUNE

Prof. univ. Ion APETROAIE
Univ. "Al. I. Cuza" Iaşi

Spuneam în urmă cu doi ani, într-un comentariu, că prozatorul Vasile Andru n-o ia pe cel mai bun drum hotărându-se să părăsească literatura pentru alte experienţe. Acum aflu, cu inima uşoară, consultându-i antologia de texte, *Proză, eseuri, interviuri*, ce i-o îngrijeşte Constantin Blănaru, că nu e vorba de un proiect atât de prăpăstios. Cine a muşcat din fructul dulce-amar al eliberării obsesiilor prin cuvânt - şi mai ales cu mult succes - n-o mai ia pe o cale care s-o închidă pe aceea ce l-a consacrat. Aşadar Vasile Andru rămâne în literatură. De două ori. O dată prin ceea ce a scris până acum: vreo patru volume de proză scurtă, cinci romane şi alte patru volume de eseuri. A doua oară prin hotărârea de a continua "slujirea", adică proza, pe care însă o va împărţi, de aici încolo, cu "lucrarea liniştii", cu o practică spirituală de tip isihastic ce-i îngăduie să optimizeze nu numai propria viaţă, dar şi pe cea a altora. Cum se vede, între două utopii V.Andru a ales şi pe prima şi pe a doua.

Antologia amintită, scoasă la editura Hyperion din Chişinău, sub conducerea devotată a lui Mihai Pânzaru, reflectă fidel dubla opţiune, dar, cum e şi firesc, cu preponderenţa prozei: atât fragmente din volume, cât şi din periodice. Li se adaugă o seamă de versuri, eseuri, maxime şi interviuri, precum şi extrase din critică. Este aici comprimat, într-o culegere aparent compozită, de fapt ceea ce poate configura un portret cuprinzător al unuia dintre prozatorii proeminenţi ai generaţiei şaptezeciste. Ediţie negreşit preţioasă mai cu seamă pentru cititorul basarabean sau bucovinean care altminteri nu are acces la textele autorului, toate publicate până acum numai la editurile din Ţară. Nici pentru cititorul mai vechi a lui V.Andru ediţia nu-i de ocolit, câtă vreme ea adună, într-o bună selecţie de texte, scrieri de natură să producă reale satisfacţii de lectură.

De la primele sale texte, din volumul *Iutlanda posibilă*, prozatorul şi-a exprimat nişte preferinţe şi şi-a croit o albie proprie. Era atunci mai aproape de solul Bucovinei natale aburind de legende şi mituri ancestrale, aşa cum le proiectase, nu cu mult mai înainte, şi un George Sidorovici. Prozatorul pendulează o vreme între imaginea narativă a acestei lumi, înfiorată de lirismul pietros al unui etos inimitabil, şi experienţele sufleteşti ce îl absorb şi-i reduc deschiderea obiectivă. Nu-i va pieri niciodată această tensiune a arhetipului, a sacralităţii locurilor, a vitalităţii tradiţiei ce o vom întâlni în admirabilul roman *Mirele*, croit pe motivul, imemorial, al înhumării tinerelor nenuntite în costum de mireasă. Este exact ceea ce îl făcea mai târziu ca, din faldurile pasiunii pentru atmosfera lirică şi pentru lumea satului tradiţional, să se recunoască "un modernist care iubeşte trecutul". Satul, marcă a "anvergurii şi intensităţii", este pentru V.Andru eterna tentaţie a imaginarului său epic. Nu întâmplător - aflăm din nişte interviuri-confesiuni ale sale - că două romane, *Fântâni* şi *Grădinile secrete*, crescând din acest humus bucovinean, şi care n-au putut fi publicate în anii dictaturii, îşi vor găsi - după speranţa autorului - şanse de a apărea. Chiar incomplete cum sunt.

O nouă etapă, ce trece mai încoace de etapa amintită, este parcursă cu iuţirea şi a ritmului de creaţie şi a frazei narative, în buna sincronizare a prozatorului cu generaţia optzecistă cu care intră într-un adevărat concurs de virtualităţi. V.Andru se lansează acum, cu trei romane, în cultivarea voluptoasă a textualismului, trecând cu brio de capcanele cenzurii dogmatice prin învăluirea abilă a sensurilor şi prin jocul sugestiv al schimbărilor de planuri, prin recitaluri mozaicate de naratori ori prin meditaţii ambigui despre oameni şi destine. Gustul descripţiei amuzate ori grave se conjugă, ca în romanul *Diana* (fragmentul *Banchet cu vii şi morţi*), cu apetitul intelectual ce depăşeşte tentaţia livrescului într-o răbdătoare descriere a ritualului de botez şi de înmormântare. Proza de tip optzecist, ludic-satirică, chiar subtil băşcălioasă o întrupează povestirea suprarealistă *Muntele şi călăuza*, cu foarte bune efecte de comedie bufă.

Pe V.Andru îl desfată acum, ca şi mai târziu, asamblarea narativă din secvenţe enunţiative, din clipuri, cu rapide schimbări de sens, de planuri şi coerenţe, cu bune ruperi de ritm. Experienţe ca acestea, ce s-au consumat în anii '80, par a fi însă depăşite în anii din urmă, care nu sunt departe de încheierea unui cilcu de creaţie. Vechile tensiuni ale eroilor, dificultatea comunicării dintre ei, neliniştile lor inclusiv ca naratori (în uşoare travestiuri ale autorului) sunt acum trecute într-un plan secund al interesului. Dialogul cu sine al prozatorului, nu odată dramatic, pare a se pierde într-un pact: hotărârea de a-l diminua sau chiar şterge cu totul trece acum în planul important. Îi ia locul, de acum, o altă preocupare: "practica îmbunătăţirii " omului, nu neapărat printr-o iluminare, ci printr-o *oratio mentis*, prin ameliorare spirituală, prin practica isihasmului. De la gâlceava scriitorului cu sine din anii '70 -'80 se ajunge astfel la o treaptă superioară, cea a înţelepciunii: "Literatura - meditează acum V.Andru - este produsul spaimei de a fi sau a insatisfacţiei de a exista. Practica liniştii dizolvă această spaimă." (*Omul creativ* din vol. *Memoria textului*).

Meditaţiile prozatorului despre literatură şi confraţi, despre condiţia bioetică a omului şi mai cu seamă a românilor de azi umplu pagini vibrante ale prozatorului, abil eseist, moralist penetrant. Încercării unor confraţi de a se angaja în politică sau gazetărie pentru a pune umărul la ameliorarea de urgenţă a stării morale a ţării, V.Andru îi contrapune o soluţie, zice el, mai practică, mai eficientă: "alfabetizarea spirituală" şi "terapia prin adevăr", ca forme directe de influenţare a celorlalţi. Din păcate, cum se vede, soluţia este destul de abstractă, uşor elitistă, în orice caz cu slab impact asupra celor mulţi care suferă povara unui "sindrom de decompensare", ce trebuie de urgenţă depăşit. Luciditatea cu care se face însă radiografierea stărilor de azi, în meditaţii şi eseuri de tot interesul, trebuie reţinută negreşit ca o valoare de preţ. Şi mai este interesant faptul că V.Andru nu va părăsi forturile literaturii ca formă penetrantă a existenţei nu numai de azi, dar şi de mâine, la rigoare, până la un punct, ea însăşi o formă de terapeutică morală. "Uneori - zice prozatorul - simt că liniştea este mai preţioasă decât cuvântul. Dar la fel de preţios este cuvântul care produce linişte" (*Cărţile mele neterminate*).

Este încă una din valorile antologiei, alcătuite cu pricepere şi devotament de către prietenul şi afinul prozatorului, C.Blănaru. O astfel de carte trebuie primită cu deplină satisfacţie intelectuală, într-o vreme când - ne-o spune şi V.Andru - este necesară conservarea cu toate riscurile a integrităţii mentale." "Când totul e pierdut - zice el dezabuzat, dar şi exact - e bine să-ţi salvezi măcar mintea. Şi atunci nimic nu este pierdut."

MAXIMILIAN HACMAN, ULTIMUL PREŞEDINTE AL SOCIETĂŢII PENTRU CULTURA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA

După erorile în serie comise de publicaţiile "Septentrion" (Rădăuţi, anul II, nr. 6-7, 1992-1993, p.5) şi "Glasul Bucovinei" (Bucureşti-Cernăuţi, nr.3/1994, p.173 şi nr.1 (5)/1995, p.139) cum că Ion (Ionică) Nandriş ar fi fost ultimul preşedinte de până la 1994 al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina, se impune o analiză, mai ales că respectivele publicaţii, având girul unor academicieni şi profesori universitari, tind să acrediteze un FALS. Tenacitatea cu care se doreşte a se impune acest fals în favoarea familiei Nandriş - aducându-se dovezi dintr-o scriere a lui Grigore Nandriş din S.U.A. - ne face să credem că este vorba fie de părtinire, fie de lipsă de informaţie mai veche sau mai nouă ("Memoriile" lui Sextil Puşcariu, nota de la pag.845 semnată de Magdalena Vulpe, care menţionează ca Max. Hacman a fost ultimul preşedinte).

Întrucât cele două societăţi de cultură (de la Rădăuţi şi Cernăuţi), care se doresc moştenitoarele şi continuatoarele vechii societăţi, nu au încă o idee clară privind ultimul lor comitet de conducere din 1944, revista "ICONAR", prin serviciul de documentare, clarifică acest aspect, repunând cel puţin în circuitul ştiinţific, adevărul istoric.

*Foto: **Max. Hacman (colecţia Emil Satco)***

Ultimul comitet cernăuţean al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina (Martie 1944)

de Mircea Grogoroviţă

Articol scris special pentru revista "ICONAR"

Întrucât în legătură cu personalitatea ultimului preşedinte al Societăţii pentru Cultură s-a aşternut o nemeritată uitare, considerându-se că penultimul a fost ultimul, doresc ca în rândurile pe care le prezint acum cititorilor să restabilesc adevărul istoric.

Care au fost cauzele care au determinat denaturarea adevărului?

Foarte probabil, anul refugiului, 1944, când din motive de securitate personală nimeni nu mai avea curajul să mai amintească de activitatea depusă în nordul Bucovinei, iar ultimul vestigiu scris şi în refugiu la Timişoara şi-a încetat activitatea în februarie 1945. Este vorba despre "Revista Bucovinei". Au urmat apoi decenii de tăcere absolută despre cultura românească din nordul Bucovinei. Situaţia ne este încă foarte bine cunoscută. Ziarul "Bucovina", care apărea la Cernăuţi, şi-a încetat apariţia în a doua parte a lunii martie 1944, iar la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti colecţia nu este completă, ultimele numere începând cu 2 martie 1944 şi până la dispariţia ziarului neexistând în bibliotecă. Ne punem întrebarea: unde se mai găsesc aceste preţioase surse de informaţie din ultimele zile înainte de exod?

Cel ce scrie acum aceste rânduri posedă câteva foi de ziar din această lună martie 1944. Din fericire o foaie din acestea conţine şi relatarea Adunării Generale a Societăţii pentru Cultură, care a avut loc la Cernăuţi la 5 martie 1944. Este vorba de pag.3 şi 4 a numărului 833 din miercuri, 8 martie 1944 a ziarului "Bucovina". Întreaga pagină 3 este închinată Adunării Generale. Începutul reportajului se află în pag.1, iar sfârşitul în pag.5, dar aceste pagini nu mi-au fost accesibile.

În afară de citirea de telegrame omagiale adresate conducătorilor statului român şi de momentele de reculegere în amintirea membrilor societăţii, decedaţi în anii 1942 şi 1943, ordinea de zi a cuprins trei puncte principale: Raportul comitetului, discuţia bugetului şi discutarea demisiei preşedintelui Societăţii dr. Ion Nandriş şi a vicepreşedintelui preot prof. dr. teol. Erast Costea.

Preşedintele, dr. Ion Nandriş (1890 Mahala, jud. Cernăuţi - 1967 Bucureşti), o personalitate marcantă a vieţii culturale şi medicale româneşti, s-a adresat Adunării Generale, făcând o scurtă dare de seamă introductivă la raportul comitetului, arătând că Societăţii pentru Cultură i-a revenit după eliberarea nordului Bucovinei în 1941 foarte greaua sarcină de a-şi reorganiza activitatea în împrejurări vitrege. Întreg patrimoniul Societăţii fusese răvăşit, se pierduseră valori de neînlocuit, intelectualii bucovineni se găseau fie împrăştiaţi şi sărăciţi în urma refugiului din 1940, fie se aflau în rândurile armatei române, astfel încât Societatea a întâmpinat mari greutăţi, dar ea şi-a făcut datoria. Dr. I.Nandriş a precizat apoi realizările Societăţii până la data convocării acestei Adunări Generale.

Aceasta a primit raportul cu unanimitate de voturi. Apoi a urmat discuţia la raport , începându-se cu raportul asupra activităţii culturale. La discuţii au luat parte Procopie Jitaru, referent al secţiilor locale, avocat Furtună, prof. Bota şi înv. Berciu, dând sugestii şi făcând propuneri pentru activitatea viitoare.

În 1941, după eliberarea nordului Bucovinei, s-au reorganizat numeroase secţii săteşti ale Societăţii. O mare realizare a fost publicarea "Revistei Bucovinei" de către Societatea Scriitorilor Bucovineni, care era o secţie a Societăţii pentru Cultură, ea apărând sub îngrijirea avocatului şi scriitorului Dragoş Vitencu şi a prof., scriitorului şi omului de ştiinţă Traian Cantemir. În 1943 revista a închinat câte un număr unor noi figuri ilustre din trecutul cultural al Bucovinei.

Societatea pentru cultură a participat la expoziţia oficială a Guvernământului Bucovinei în toamna anului 1942. În vasta sală a Palatului Culturii din Piaţa Vasile Alecsandri (care după 1944 a devenit Casa Armatei sovietice) Societatea a organizat într-un cadru elegant o cuprinzătoare expoziţie, oglindind în valori şi opere culturale specifice trecutului şi prezentului bucovinean. De altfel, Societatea pentru Cultură a adăpostit în Palatul cultural, o clădire măreaţă care îi aparţinea, partea esenţială a expoziţiei oficiale, pentru că nicăieri în Cernăuţi nu s-ar fi putut găsi un cadru mai ales şi mai potrivit. Notez, după o altă raritate bibliografică, "Ghidul expoziţiei 'Bucovina reîntregită' Cernăuţi 1942", că în Palatul cultural au avut loc următoarele expoziţii: a) Holul de onoare: Sala Mitropoliei Bucovinei şi Sanctuarul Eroilor, b) Etaj I: Primăria municipiului Cernăuţi. Comerţul din Cernăuţi, c) Etaj II: Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina şi Societatea Doamnelor Române, d) Parter şi Pavilioane în curte: Directoratul Economiei Naţionale, Administraţia Generală a Consiliului de Patronaj din Bucovina, Industriile, Instituţiile de credit, Cooperaţia, Poşta.

La 27 octombrie 1943 Societatea pentru Cultură şi Literatură în Bucovina a serbat şi comemorat pentru ultima oară la Cernăuţi evenimentul epocal, care a fost revenirea Bucovinei la Patria Mamă, România. Se împlineau atunci 25 ani. Amintirea importanţei acestei date istorice a fost cinstită în cadrul unei sărbători mărețe, la care a participat o mare mulţime. În după amiaza aceleeaşi zile, a avut loc în sala de conferinţe a Palatului Cultural congresul tuturor secţiilor Societăţii pentru Cultură şi a societăţilor culturale şi muzicale bucovinene de iniţiativă particulară.

Biblioteca pusă sub îngrijirea prof. univ. Orest Bucevschi de la Facultatea de Teologie din Cernăuţi însuma 80.000 volume şi 7100 lucrări muzicale (în 15.000 vol.). Iar "Societatea Scriitorilor Bucovineni", activă de 5 ani,s-a manifestat prin comemorări şi colaborări în reviste şi ziare, manifestări externe și editări de broşuri şi cărţi cu caracter literar.

Discuţia asupra bugetului a decurs lin, dând completă descărcare pentru gestiunea de 22 luni. De asemenea, adunarea generală a aprobat raportul cenzorilor.

Al treilea punct al ordinei de zi a cuprins, după cum am mai spus, demisia preşedintelui dr. Ion Nandriş şi a vicepreşedintelui preot prof. dr. Erast Costea. Adunarea a luat la cunoştinţă hotărârea lui I.Nandriş de a se retrage de la preşedenţia Societăţii şi primi ambele demisii. În consecinţă, I.Nandriş a mulţumit membrilor Societăţii pentru încrederea ce i s-a acordat până atunci şi a părăsit masa prezidiului, încredinţând conducerea şedinţei profesorului Constantin Loghin, care era vicepreşedinte.

A urmat alegerea unui nou preşedinte, a unui vicepreşedinte în locul celor demisionaţi şi a 8 membri în comitet, în locul celor ieşiţi la sorţi.

Prof. Constantin Loghin a insistat pe lângă adunare să se încredinţeze în continuare conducerea adunării celui mai mai în vârstă membru de faţă; dar adunarea a respins propunerea aşa că prof. Loghin a prezidat în continuare şedinţa.

Votându-se s-a obţinut următoarea situaţie: prof.univ. Maximilian Hacman (52 voturi), prof.univ. Leca Morariu (37 voturi), prof.univ. Orest Bucevschi (14 voturi), dr.I.Nandriş (7 voturi), Dumitru Galeş, primarul Cernăuţilor (2 voturi), C.Loghin (1 vot). Un vot a fost anulat din cele 114. La al doilea tur de scrutin au fost depuse 101 voturi, dintre care 3 au fost anulate. Maximilian Hacman (cu 64 voturi), a fost ales preşedinte. Leca Morariu obţinuse 34 de voturi.

M.H. (1877 Oprişeni, jud. Rădăuţi - 1961 Turda), a fost o figură importantă a învăţământului superior cernăuţean şi un factor activ în viaţa culturală bucovineană.

Alegerea unui vicepreşedinte a decurs astfel: din 115 voturi Orest Bucevschi a primit 85 de voturi, V.Negru 9, prof. Ilie Mandiuc 9, Leca Morariu 2, prof. Claudiu Ustatiuc 2, Erast Costea 2, Max.Hacman 2, prof. A.Liteanu 1, Dumitru Tăbăcaru 1, prof. Brăteanu 1, dr. Ştefan Piersic 1, prof. N.Grămadă 1. A fost ales vicepreşedinte Orest Bucevschi.

Redăm acum începutul cuvântului rostit la adunare de noul preşedinte Max.Hacman:

Doamnelor şi domnilor,

Vă mărturisesc foarte sincer că sunt profund emoţionat de deosebita încredere pe care mi-aţi arătat-o prin alegerea mea. Îmi dau bine seama de marea onoare pe care aţi binevoit a-mi arăta-o astfel. Căci eu aparţin acelei generaţii pentru care Societatea pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina a fost aeropagul culturii româneşti încă în vremea Bucovinei înstrăinate, o adevărată Academie Română a acestui colţ de ţară, care cuprindea tot ce ţărişoara noastră avea mai distins, mai select, mai chemat la cultură şi sentiment curat românesc. Pe când eram încă la şcoală, iar mai târziu la universitate, consideram o cinste extraordinar de mare de a fi membru al acestei societăţi, iar a sta în fruntea ei, nici fantezia mea cea mai exagerată nu îndrăznea să conceapă.

Acestea sunt informaţiile culese din pagina 3 a ziarului cernăuţean. Dar informaţiile utile le aflăm şi din "Revista Bucovinei", aflată în refugiu şi ea, căci nu mult după adunarea Societăţii pentru cultură, trupele sovietice au ocupat la 29 martie 1944 capitala Bucovinei, Cernăuţi, şi deci Societatea nu şi-a mai putut desfăşura activitatea.

"Revista Bucovinei" (nr.5/1944, Timişoara) a publicat la rubrica "Pe urmele vremii" (pag.196-197) adrese de instituţii şi persoane bucovinene în refugiu. S-au publicat deci şi adrese de scriitori bucovineni refugiaţi, precum şi adresele persoanelor care făceau parte din Comitetul Societăţii pentru Cultură. Iată aceste adrese ale Societăţii pentru Cultură:

Preşedintele Societăţii: Max. Hacman - Turda, Piaţa 6 Sept. nr.13

Vicepreşedinte: Constantin Loghin - Timişoara, str. Rontgen nr.3

Vicepreşedinte: Orest Bucevschi - Râmnicu-Vâlcea, str. Gen. Praporgescu nr.45

Secretar: prof. Claudiu Usatiuc - Orlat, jud. Sibiu, str. Lungă nr. 141

Casier: prof. Cornel Tarnavschi - Brad, Calea Moţilor nr.10

Bibliotecar: prof. univ. Milan Pavel Şesan - Râmnicu-Vâlcea, str. Traian nr. 191 bis

Membri în comitet:

Dragoş Vitencu - Buziaş-Băi, jud. Timiş-Torontal, str. Mărăşeşti nr.9

Prof. Ilie Mandiuc - Brad, str. Iazului nr.6

Procopie Jitaru - Timişoara, Căminul de ucenici, str. Regina Maria nr. 15

Artemie Găina - Turnu Severin, Şcoala Primară IV, str. Independenţei

Vasile Olinici - Timişoara - Fratelia, 1/36

Ilie Sava - Braşov, Uzina electrică

Octavian Scarlat - Calimăneşti, jud. Vâlcea

dr. Ştefan Piersic - Selişte, jud. Sibiu

Adrese necunoscute erau cele ale lui Ilie Câmpan, A.Banilievici şi prof. Filaret Doboş.

Se dădeau şi adrese de scriitori bucovineni sau de scriitori care activau în Bucovina: N.Tcaciuc-Albu, Leca Morariu, Grigore Raţiu, S.Anton, Gruia Bodnărescu, Ben Mihăiescu (= Mihai Bândea), Radu Bâcu, Traian Chelariu, Traian Cantemir, Adelina Cârdei, Gheorghe Drumur, Melania Livadă, Gh.Noveanu, Teodor Plop, Sebastian Popovici, Gh.Pătrăuceanu, Augustin Z.N.Pop, Petre Rezuş, Gh.Todoran, Dragoş Vicol, E.Ar.Zaharia, Emil Zegreanu.

În nr.7/1944, apărută tot la Timişoara, "Revista Bucovinei" publică la aceeaşi rubrică "Pe urmele vremii", sub iscălitura lui C(onstantin) L(oghin) (p.259) o informaţie despre "Asociaţia refugiaţilor de la Turda". În acest oraş transilvan a luat fiinţă în 1944, din iniţiativa lui Max.Hacman, preşedintele Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, o asociaţie a refugiaţilor din Moldova, Bucovina şi Basarabia. Adunarea generală ca avut loc la 19 iulie 1944. Preşedimtele comitetului a devenit Max.Hacman, vicepreşedinţi au fost ing. Mihai Boldur (Bucovina, ins.gen.), Victor Gallin (Moldova) şi avocat Dumitru Loghior (Basarabia). Secretar gen. era Grigore Raţiu, iar casier inspector şc. Simeon Chiraş. Comitetul avea mulţi membri. Biroul permanent se afla la primărie. Asociaţia urma să aibă o activitate culturală, să aranjeze concerte, să prezinte conferinţe în legătură cu viaţa culturală din cele trei provincii româneşti, care în 1944 deveniseră teatru de război: Bucovina, Basarabia şi Moldova.

Cele relatate până acum arată pe baza celor scrise în presa vremii foarte desluşit că ultimul preşedinte al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, ales la Cernăuţi sub stăpânirea românească în martie 1944 a fost profesorul universitar Maximilian Hacman, care a încercat şi în refugiu să fie activ în folosul Bucovinei. Dar vremurile au fost potrivnice, din motivele istorice foarte bine cunoscute şi simţite ca atare. Să nu uităm că Max.Hacman a fost şi unul dintre făuritorii revenirii Bucovinei la ţara mamă în 1918. (Vezi şi "Memoriile" lui Sextil Puşcariu, apărute în 1978 şi *Revista Bucovinei*, II, nr.11/1943, noiembrie. În acest număr vezi articolul lui Maximilian Hacman: *Amintiri din zilele unirii: 11 octombrie 1918*) În nota de la pag.845, semnată de Magdalena Vulpe, în volumul de "Memorii" al lui Sextil Puşcariu, în legătură cu Max.Hacman se aminteşte faptul că el a fost şi preşedinte al Societăţii pentru cultură.

Sper că prezentul articol a lămurit clar şi definitiv faptul că Maximilian Hacman a fost la Cernăuţi ultimul preşedinte al Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina.

"Neamul românesc în Basarabia"

de Nicolae Iorgu

Lucrarea distinsului istoric a apărut în urma călătoriei făcute în această provincie românească aflată sub dominaţie ţaristă. Nu este însă singura care relatează despre Basarabia. Operele sale au adunat în volum şi "Continuitatea spiritului românesc în Basarabia" şi "Românii de pe Nistru" (1918).

"Neamul românesc în Basarabia" are şapte capitole referitoare la ţinuturile vizitate: Hotin, Bălţi, Soroca, Chişinău, Bender (Tighina), Buceag şi menţionarrea celor trei autori care au scris despre această provincie (Zucker, Kohl, Dumitru Moruzi).

Istoricul scoate în evidenţă, cu ajutorul lui Nicu Flondor care l-a însoţit de la Boian, deosebirile dintre Bucovina, Basarabia şi Regat, dar şi faptul că Basarabia a rămas mai românească şi sentimentul de înstrăinare i s-a părut mai putin vizibil decât în provincia austriacă. Fiecare ţinut îi readuce lui Iorga în amintire lupta pentru neatârnare, rezistenţa la încercările atât de dese din evul mediu, păstrarea românismului până la Marea Unire. Spre Hotin, trenul l-a dus prin "locuri frumoase", bine locuite şi bine lucrate, mai mult româneşti - între Boian şi Noua Suliţă. Prezenţa lui Nicu Flondor din Bucovina, vorba românească (moldovenească), aspectul specific al satelor româneşti (deşi mai puţin arătoase unele faţă de cele bucovinene) nu l-au dezamăgit, ca rutenizarea din provincia nordică, ce i-a stors reflecţii amare în prima călătorie. E adevărat că şi în Basarabia a întâlnit mulţi evrei, ruşi, ucraineni, bulgari, dar provincia de peste Prut i-a apărut mai apropiată de Moldova natală şi nu o dată a zărit râul ce despărţea artificial şi dureros un neam: "Teranii noştri... oameni frumoşi, voinici, cu căciula înfiptă mândru, ei nu se deosebesc întru nimic de aceia ai judeţelor noastre dintre Prut şi Siret". Femeile poartă catrinţă, suman şi ştergare albe, umblă cu picioarele goale". La stânga se aflau dealurile Basarabiei. "Lanuri de curând arate, vinete-albastre lângă pajiştile verzi, lângă catifeaua grânelor de toamnă. E o ţară hrănitoare acestă bună Basarabie pierdută". Un moşneag şi un tânăr i-au povestit că vorbeau limba română şi că rusificarea "n-a făcut din săteni ruşi (muscali)", aşa cum s-a întâmplat cu rutenizarea din nordul Bucovinei. Multe turme, dar nu de rasă ca în Bucovina, livezi, grădini. Şi la Hotin, ca şi în alte oraşe, populaţia era amestecată. E atras însă de ruinele cetăţii, de apa Nistrului, de casele cu aspect turcesc. Deşi tonul este mai optimist decât în cartea "Neamul românesc în Bucovina", chiar din capitolul I, Iorga constată cu tristeţe: "Eu nu chem trecutul şi nu-l mai aştept în viitor. Ştiu că au murit pârcălabii lui Ştefan, că e supt lespedea de la Probota Petru Rareş, care a înfruntat cu Hotinul său puterea Polonilor... O îndoită pângărire a trecut şi pe aici, a Turcilor şi a Evreilor". De la Hotin la Bălţi alt tren merge pe lângă Prut şi în zare se văd satele româneşti din Regat. Priveliştea îl bucură pe Iorga care exclamă: "Acolo sus e stăpânirea noastră şi acele frumoase dealuri verzi, dealurile Moldovei româneşti, Moldovei noastre, Moldovei mele... Ţine-o Doamne supt paza aripilor tale, ţine-o fiindcă nu cutez a zice: fă-o iarăşi întreagă aşa cum a fost". Un polon urmaş al unor vechi colonişti, afirma că româna şi moldoveana sunt două limbi diferite; din păcate şi mulţi români se credeau "moldoveni", de parcă n-ar fi fost acelaşi neam, iar confuzia era în mod voit întreţinută de autorităţile ruse ocupante şi de minorităţile provinciei. La Bălţi se pregăteau manifestările în cinstea ţarinei Alexandra; oraşul însă nu l-a impresionat, el fiind doar un "târg sălbatic", puţin evoluat, cu populaţie pestriţă. Tot la sate Iorga apreciază specificul românesc, conservarea limbii şi a naţiunii. De la Soroca la Vadu lui Vodă el nu a văzut în Basarabia atâta frumuseţe. "Pe costişe şi în văi sunt lanuri de grâu, de secară cum nu se poate mai frumoase. Lanuri întinse sunt acoperite de păşuni fragede care îmbălsămează. Cocostârci calcă alene... Cruci cu răstignirea se văd doar foarte puţine... E un ţinut curat românesc, păstrat neatins din vechea Moldovă". "La Răduleni, la Dubna, la Vădeni, Pârceni şi Volova sunt tot casele după datina noastră...Bătrânii au chipuri de boieri, de Voievozi. Din cele mai îndepărtate vremuri ei au avut acest mal de Nistru... ei se simt acasă, cu neputinţă de clintit, plugari şi domni ai ţarinelor, stăpâni ai cirezilor şi turmelor... Credinţa lor faţă de ţară era însă şi mai mare decât aceea faţă de Voievodul ei. Portul nu mai este aici cel de pe la Hotin, portul ţărănesc, nici cel împrumutat de la Ruşi, ci portul târgoveţilor şi vremurilor de odinioară, portul mazilesc de baştină. Şi iarăşi o exclamaţie de speranţă şi de bucurie la întâlnirea cu istoria: "Soroca, cuibul vulturilor neamului mieu, Nistru, apă sfinţită cu atâta sânge care e întocmai ca acel ce mă însufleţeşte acuma, Soroca şi Nistru au trăit şi mă văd... Se va naşte cândva în neamul nostru acel Făt-Frumos?" Preţurile mari ale călătoriei nu i-au permis să vadă şi Orheiul, de aceea a trebuit să se mulţumească cu malurile Nistrului şi una din mănăstirile în stâncă de la Grădiştea. Un capitol prezintă Chişinăul, cu populaţie amestecată, cu contraste între trecut şi nou, cu un mediu mai puţin românesc ca într-o capitală a unei provincii ţariste. Universitatea nu exista: se vedeau însă mai multe biserici, case mai mari pe Strada Centrală, hoteluri, negustori şi funcţionari străini. Cărţile în limba română lipseau. Negustorii au învăţat la şcoală că sunt slavi (chiar şi cei români), că "moldoveneasca" e limbă slavă, că Moldova a fost o umilă provincie turcească, foarte barbară, că "România de astăzi e o nimica toată şi că în ea nici nu se vorbeşte moldoveneşte". "Măreţia rolului şi chemării Rusiei le striveşte sufletele. Apoi fiecare se găseşte bine. Preotul e foarte bine privit şi are venituri frumoase...Funcţionarul poate ajunge şi ministru plenipotenţiar...unde-i pot da românii aşa ceva? Boierii au privilegii de clasă şi în România ele au fost de mult înlăturate...Se fac călătorii, dar nu se vede de la noi decât răul..." De fapt Basarabenii naţionalişti sunt numai aceia care au trecut la noi din deosebite pricini. Domnul Cruşevan e redactorul foii "Besarabeţ" care a înteţit vărsările de sânge din Chişinău. E moldovean, dar rus, gazetar rus. Gazeta lui Cruşevan era taxată ca antisemită şi lui Iorga i s-a recomandat "Drugul".

Vederea Tighinei i-a prilejuit o incursiune istorică mai amplă asupra ruinelor cetăţii şi oraşului, a luptelor grele şi a paşalâcului feudal. Ca aşezare, Iorga îl plasează după Chişinău şi îi apare românesc şi mai bine organizat decât cele din restul Basarabiei. Recunoscut ca o personalitate a Regatului României, Iorga a fost invitat la o şedinţă a comitetului permanent al oraşului. Ultimul drum l-a făcut spre Bugeac, trecând prin Căuşani şi Reni. Satele din zonă aveau români, unii dintre ei amestecaţi cu ruşi, iar biserica veche a Căuşanilor era o mărturie a prezenţei autohtonilor de peste Prut. De fapt pe tot parcursul călătoriei mele, ctitorii socotite "ruse" erau în realitate române, rămase de la voievozii Moldovei. Localnicii au fost însă învăţaţi de la 1812 să spună că erau ale stăpânului de la Petersburg. Unii români au avut posibilitatea în sudul Basarabiei să înveţe şi în română, (1856-1878) când partea a revenit Moldovei, dar bucuria le-a fost de scurtă durată. În zare se vedea Galaţiul României şi revederea ţării îi prilejuieşte lui Iorga noi accente de bucurie şi speranţă. În ultimul capitol Iorga aminteşte trei autori care au scris despre Basarabia înaintea lui: I.H.Zucker la 1834 a tipărit în germană "Basarabia. Observaţii şi cugetări cu prilejul unei şederi de mai mulţi ani în această ţară" (aflată la fostul domnitor Al.D.Ghica). Aprecierile lui Iorga nu puteau fi cu totul favorabile, deşi Zucker recunoştea că românii erau cei mai numeroşi în Basarabia, aceştia fiind săteni, dar că "moldoveanul a fost deprins numai să asculte orbeşte şi să îndure", despre Bucovina scria greşit că înainte de anexare a fost numai "pustietate" şi că "Austria a făcut minuni". Altă lucrare în germană era a lui I.G.Kohl "Călătorie în sudul Rusiei" (1838) şi cea în română a lui Dumitru C.Moruzi "Basarabia şi trecutul ei" (stabilit în România). De asemenea, Iorga mai aminteşte de Zamfir Arbore cu "Basarabia în secolul XIX" (1899) şi "Dicţionarul geografic al Basarabiei" (1904).

Merită să fie redescoperite materialele lui Iorga referitoare la Bucovina, Ardeal, Basarabia, Transnistria, sudul Dunării ca izvoare bogate de cunoştinţe, învăţăminte şi patriotism.

Prof. Cepuc ***Brânduşa***

Rădăuţi

Capodopere ale literaturii bucovinene

MIRCEA STREINUL - PRĂVĂLIA DIAVOLULUI

CAPITOLUL I

Banchetul

Leonţiu, Filo, Isachie şi Largo se reîntâlniră după cum stabiliseră. Ultimii trei veneau trişti - fiecare cu sacul său de deziluzii; numai Leonţiu îşi păstra optimismul şi tot el aducea noi soluţii, aşa că, în seara reîntâlnirii de la restaurantul lui Ierofteiu, redeschis ad-hoc, frunţile li se luminară iarăşi. Leonţiu clădise în ultimul an patru case cu tot ce-i trebuia unei gospodării în comuna Ciartoria de peste Prut, unde urmau să se mute foştii muşchetari, ca să se ocupe de cultivarea pământului. După ce lichidară socotelile, mâncară şi se aşternură la o lungă partidă de taroc. A doua zi, Filo îi predete lui Ierofteiu pe Cuţulache şi pe Sbârligău, ca, apoi, să plece împreună cu ceilalţi la Ciartoria. Găsiră câte-o gospodărioară perfect pusă la punct.

Leonţiu Vavra grăi solemn:

- Fiecare din noi va lucra el însuşi pământul şi nu-i va ajuta decât cel mult un hargat, iar la treburile casei o hargată. Aici ne vom dezintoxica de întreaga otravă a bietei civilizaţii.

Se declarară cu toţii de-acord să urmeze sugestiei lui Leonţiu, care le făcu încă o surpriză: se căsătorise, fără să-i încunoştiinţeze, cu domnişoara Irina Mândrescu, o institutoare din Cozmeni, care îi aştepta cu masa întinsă în casa lui Vavra.

Filo, Isachie şi Leonţiu îşi luară câte-un servitor şi câte-o servitoare, iar Largo urma să lucreze împreună cu Petruş şi cu Ghiţă Prepeliţă.Începură chiar după o săptămână lucrul.Avură multă alergătură în privinţa mobilării caselor şi-a procurării celor necesare gospodăriilor, dar această alergătură le făcu mare plăcere. Fiecare din ei îşi cumpără şi câte doi cai, cornute şi orătănii. Alegară pe la târgurile din Cozmeni, din Cernăuţi şi din Sadagura, se amestecară printre ţărani sfătoşi, evrei bătrâni, care descindeau chiţibuşari parcă direct din Kasrilivka lui Şalom Alechem, poloni de peste Ceremuş şi alte neamuri, târguiră unelte pentru munca ţarinei şi îşi procurară o mulţime de cărţi de agricultură. Numai câini şi pisici nu cumpărară.

- Aceste soiuri de lighioane vor veni de la sine, spunea Leonţiu.

Într-adevăr, Filo culegea din sat câte-un dulău bubos, ca să-l vindece, sau câte-o pisică numai ciolane, pe care-o supunea unei cure de îngrăşare.

Leonţiu nu achiziţionase mult pământ.

- N-am venit aici ca să ne-mbogăţim, ci să redevenim oameni, explică dânsul.

Într-o seară, pe când stăteau de vorbă în sufrageria lui Leonţiu, unde doamna Irina Vavra obişnuia să-şi primească musafirii pentru a-i îndopa cu toate bunătăţurile, Isachie spuse:

- Măi oameni buni, iată la ce m-am gândit... Primul an să-l întrebuinţăm pentru noi, ca să aşezăm pe picioare solide gospodăriile noastre. Apoi să ne dedicăm comunităţii. M-am săturat de Andre Gide, de Charles Morgan şi de toţi isteţii. Puteţi să râdeţi, însă ştiţi ce recitesc mereu şi mereu în ultimul timp? "Străin în ţara lui", romanul lui N.Rădulescu-Niger. E una din cele mai reconfortante cărţi româneşti. Păcat că nu se găseşte cineva s-o cizeleze, căci ar scoate o operă de artă din ea. Nici măcar Cezar Petrescu în "Apostol" nu e atât de educativ. Închipuiţi-vă romanul lui N.Rădulescu-Niger revăzut de un Mihail Sadoveanu sau de un Liviu Rebreanu... Ar semăna atunci cu cele mai frumoase pagini despre Levin din "Ana Karenina".

- Ad rem! Ad rem! - urlară ceilalţi bărbaţi sub zâmbetul îngăduitor al Irinei.

- Ho, că mă reîntorc! strigă şi Isachie. Iată ce-am putea face... Un cămin cultural, însă unul viu, ca acela din Stânca-Roşa, nu o creaţie moartă, oficială, care să funcţioneze numai când vine dom' prefect în inspecţie..., o cooperativă, un dispensar... Zău, vreţi? - Sigur că vrem, rosti entuziasmat Leonţiu.

Iarna trecu repede.

Foştii muşchetari îşi pregăteau pentru primăvară uneltele necesare câmpului şi citeau cu multă plăcere sfaturile gospodăreşti din calendarul "Glasul Bucovinei",

Pe intelectualii din sat nu-i vizitau.

- Asta va rămâne pentru mai târziu - hotărâse Vavra. Vreau să devenim pilde vii, ca popa Tanda. Abia pe urmă vom păşi în comunitate. Întâi ne vom apropia de ţărani. Apoi şi de ceilalţi.

Fiecare din ei îşi organiza cât mai plăcut viaţa.

Largo îi spunea lui Petruş:

- Măi frate, aici, în Ciartoria asta, ne vom reconstitui Cuciurul nostru. La naiba! E nevoie de o burghezie a satelor. Vreau să văd ţărani care să-l citească pe Eminescu şi hargate care să jure pe "Steluţa" lui Alecsandri! Iar din Ghiţă Prepeliţă vreau să scot un Dumitru Dunic.

Ghiţă se ducea pe la diferite clăci din sat, unde asculta poveşti, ca apoi să le istorisească lui Largo. Acesta le transcria şi le trimitea lui Leca Morariu, un cărturar cernăuţean care i le tipărea în revista "Făt-Frumos" cu menţiunea: "istorisită de Largo Luria, după glasul lui Ghiţă Prepeliţă şi al lui X".

Primăvara ieşiră cu toţii la arat.

Munceau din zorii zilei până târziu noaptea, însă oboseala nu era neplăcută, ci reconfortantă ca o alergare, în pielea goală, prin soare. Mâncau cu poftă. De insomnii nici nu mai era vorba. Sâmbăta lucrau numai până la amiază. După ce luau masa la doamna Irina Vavra, începeau să joace taroc. Seara ieşeau la plimbare. De obicei mergeau până la gară, unde aşteptau să vadă trenul Cernăuţi-Vijniţa, care sosea fără grabă şi care părea mai curând o jucărie uriaşă a namilelor lui Gulliver. De la gară treceau într-un mic restaurant, unde beau câte-o bere, ascultând prin geamul deschis ţârâitul greierilor. Duminica plecau la Cernăuţi, ca să vadă vreun film sau să asculte un concert. În mai, sfârşiră întreaga muncă a câmpului. Petruş dădu examenele de-a opta şi luă bacalaureatul, ceea ce îi aduse un ceas de aur din partea lui Largo, care continua astfel o frumoasă tradiţie bucovineană.

CAPITOLUL II

Un cioban cânta din fluier

- Niciodată n-am văzut un cer mai roşu - spuse Largo. Priveşte! Nu numai apusul pare un ocean de sânge. Incendiul a cuprins şi răsăritul. Roşeaţa cerului de deasupra dealurilor dinspre Basarabia îţi dă impresia că amurgul acesta e mai puternic decât însăşi seara care coboară dintr-acolo.

Isachie privi şi el cerul, dar nu răspunse.

Se reîntorceau din câmp amândoi. Aduceau un car cu fân. Caii mergeau la pas şi carul se legăna ca o corabie pe drumul strâmt şi hopuros de ţarină. Câte-o pală de vânt tălăzuia la răstimpuri grâiele, care păreau şi ele roşii în lumina nefiresc de violentă a amurgului. Largo se ridică.

- Să nu cazi! şi Largo rămase aşa, în picioare, ca lumina să-l scalde în întregime, în timp ce umbra i se lungea până departe peste marginea drumului străjuit de tufe mari de lemnul-Domnului.

- Într-adevăr, - spuse după un timp Isachie gânditor - n-am mai pomenit un astfel de amurg. Să ştii că o să se întâmple ceva.

- Bineînteles, ceva groaznic..., îl zeflemisi cu îngăduinţă Luria.

- Da, răspunse serios Isachie. Ascultă, Largo, îl ţii minte pe profesorul Hrisant ? Omul acela, despre care am spus în una din nopţile noastre petrecute la cârciuma lui Ierofteiu că se va întâmpla ceva cumplit cu el ?

- Îmi amintesc, însă foarte vag.

- Ipatie Hrisant a fost găsit cu vinele deschise sub zidul cimitirului din Cernăuţi.

- Vezi, asta nu ştiam. Totuşi, nu poate fi vorba decât de o coincidenţă între ceea ce ai spus şi ceea ce s-a întâmplat.

- Nu e deloc vorba de-o coincidenţă. Am uneori intuiţia nenorocirilor şi-a cataclismelor. Foarte mulţi ţărani au darul acesta. În cea mai mare măsură îl au animalele. Ai auzit desigur că ele devin neliniştite înaintea cutremurelor şi-a altor catastrofe ale naturii. Se pare că mulţi oameni au darul de-a presimţi şi celelalte nenorociri. Îţi spun încă o dată, cerul acesta mă tulbură peste măsură.

Isachie îşi făcu cruce.

Largo îşi făcu şi el cruce.

Până aproape de casă, nu mai vorbiră.

Deodată, Isachie spuse îngrijorat:

- Uite, e şi Leonţiu la noi. Iată-l şi pe Filo.

Seara se şi lăsase; totuşi, spre apus, purpura mai stăruia pe-un arc de zare.

- Desigur că au venit la un tarocel, răspunse Largo.

- Nu, nu cred. Văd că Filo ne face semn să ne grăbim.

- Să nu se fi îmbolnăvit Irina.

- În cazul acesta n-ar fi venit Leonţiu însuşi, ci ar fi trimis pe cineva după noi. Trebuie să fie altceva.

Ajunseră.

- Lăsaţi în seama lui Ghiţă carul, strigă Leonţiu.

- Dar ce s-a întâmplat ?, întrebă Largo.

- Să intrăm în casă, spuse Filo.

Isachie îl privi pe Ghiţă; faţa lui părea tot atât de îngrijorată ca şi a lui Filo; descuie uşa şi intrară cu toţii.

- Ei, spuneţi odată ! Ce s-a întâmplat ? Ce e cu mutrele astea ?

- A trecut şeful de post pe la mine, începu să explice Filo. Basarabia şi Bucovina de Nord au fost cedate Uniunii Sovietice.

Isachie şi Largo rămaseră împietriţi.

- Şi Bucovina... ?, gemu Isachie.

- Da. Până la Siret. Am venit să vedem ce facem. Bineînţeles că trebuie să plecăm.

- Despre asta nici nu încape discuţie. Dar cum... cum... s-a întâmplat... totul... ?

- Nici şeful de post nu ştie mai multe. A primit ordin să comunice faptul şi să plece. Atât !

- Filo glumeşte, spuse Largo.

În timpul din urmă, discutaseră adesea despre diferite zvonuri referitoare la anumite ameninţări sovietice. Largo afirmase că putea fi vorba cel mult de Basarabia, iar Leonţiu se arătase convins că toate zvonurile nu erau decât gogoriţe şi că incidentele de la frontieră nu existau decât în câteva capete prea înfierbântate. Pesimist nu fusese decât Isachie, Filo Taină refuzând să abordeze probleme atât de dificile.

- Filo glumeşte, repetă Largo.

- Nu, nu glumesc. Trebuie să plecăm. Şi anume chiar mâine dimineaţă.

- Da, spuse Leonţiu. Plecăm cu trenul de dimineaţă.

- Nu, îl contrazise Filo. Trenul desigur că nici nu va mai opri aici. Gândeşte-te câtă lume se va refugia din Vijniţa.

- Ai dreptate. Trebuie să plecăm cu căruţele! La Cernăuţi vom vedea ce mai e de făcut.

- Cum, măi oameni buni? şopti Largo. Am pierdut într-adevăr Bucovina?

- Isachie nu-şi revenise încă nici el; sta cu ochii în pământ, incapabil să gândească ordonat.

- Nu e timp de pierdut, spuse Leonţiu. Să împachetăm strictul necesar şi să fim gata de plecare pentru mâine dimineaţă. La Cernăuţi vom avea răgazul şi posibilitatea să ne informăm mai precis despre toate. Şeful de post afirma că evacuarea Bucovinei se va efectua în curs de patru zile. Acuma vă las. Merg să-mi liniştesc nevasta.

Un bontănit puternic în uşă îi făcu să tresară.

- Intră! strigă Isachie.

Se arătă Ghiţă cu un fanar în mână.

- A venit, dom' şef...

- Adă-l imediat! se grăbi Leonţiu.

Jandarmul le spuse fără să-i mai salute:

- Trebuie să plecaţi chiar acuma. Ruşii au început să treacă frontiera. Vijniţa e ocupată. Peste-o oră-două pot să ocupe şi Ciartoria. Înaintează cu tancurile şi...

- Ssst! Ascultaţi! îl întrerupse Isachie.

- Ce e? se-ntoarse către dânsul Leonţiu.

Apoi auzi şi el zbârnâitul enervant, ameninţător, al unui avion.

- Cu căruţele va fi greu să plecaţi, reluă şeful de post. Trebuie să fugiţi călare. Altfel, v-ajung bolşevicii. Şi, odată în mâinile lor, nu mai puteţi scăpa. Amu merg pe la domnul părinte, să-i comunic şi dumisale. Mult noroc, domnilor.

- Îţi mulţumim cu toţii, domnule şef, îi spuse Filo strângându-i mâna. Dacă nu erai dumneata, ne pomeneam aici cu bolşevicii fără să avem habar de ceea ce s-a-ntâmplat.

Leonţiu preluă iniţiativele:

- Fug acasă şi-mi iau soţia. Plec cu motocicleta. Noroc de ataş. Trec pe aici. Să vă găsesc pe toţi la un loc... Pregătiţi caii!

După ce Leonţiu plecă, Largo spuse:

- Sunt îngrijorat pentru Petruş. Mă tem că e în drum încoace. Cu încăpăţânarea lui, nu m-aş mira! Ce să fac? Trebuie să aştept măcar până mâine dimineaţă.

- Exclus! spuse Filo. Sunt sigur că Petruş ne aşteaptă la Cernăuţi. Merg să-mi iau caii. Unul i-l dau lui Ghiţă. Sloboziţi câinii, vitele şi păsările. Hargaţii şi hargatele plângeau, căci muşchetarii se purtaseră întotdeauna frumos cu ajutoarele lor.

După un sfert de oră erau adunaţi cu toţii în ogradă. La lumina fanarului, palidă şi stranie, păreau nişte fantome. Ca şi cum ar fi simţit că se întâmplă ceva neobişnuit, câinii începură să urle. Un iureş de vânt stinse fanarul lui Ghiţă, înecând într-un întuneric greu ograda.

Leonţiu dădu semnalul de plecare şi porni înainte cu motocicleta, luminând până departe drumul. Ceilalţi o luară la galop după el.

Inima fiecăruia dintre ei era ca o rană.

La ieşirea din sat, cineva trase un foc de armă asupra motocicletei. Vavra trase şi el, cu revolverul, din plină viteză. Apoi opri şi mai împuşcă de câteva ori în direcţia unei umbre care se grăbi să dispară. Ştia că e greu să nimerească, însă astfel îşi avertiza prietenii de posibilitatea unui pericol.

- Vreun ticălos de agent de-al lor, îi explică el Irinei, pornind din nou motocicleta. Nu te teme. În curând cred că vom da şi de alţi refugiaţi, aşa că bestiile nu vor mai îndrăzni să ne atace.

Din timp în timp oprea motocicleta, ca să nu mărească prea mult distanţa dintre sine şi călăreţi. Atunci asculta freamătul nelămurit şi copleşitor al nopţii. Uneori se auzeau împuşcături depărtate. Apoi pacea domnea iarăşi între zări şi gângăniile zumzăiau fără grijă, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

"Totul e atât de absurd" - îşi spuse Leonţiu - "încât îmi vine să cred că m-am îmbătat!"

După câţiva kilometri, opri cam brusc.

- Nu te înspăimânta, nu s-a întâmplat nimic, îşi linişti dânsul soţia. Am oprit ca să ascult fluierul... Uite, vine un cioban cu oile şi cântă în lumină farului. N-am vrut să sperii turma. Să aşteptăm până va trece.

Irina zâmbi în întuneric şi strânse mâna lui Leonţiu.

Călăreţii îi ajunseră; se opriră şi ei.

Sunetele fluierului creşteau mereu.

Ciobanul ajunse în dreptul motocicletei.

- Mai băietane, îi spuse Isachie, vin ruşii, măi!

- Dă-i dracului... - răspunse tărăgănat flăcăul. N-au decât! Oi şti eu să mi-i pun cu botu' pe labe...

- Dar atunci te-or ucide...

- Eh! Crezi dumneata c-au să poată ucide toată naţia rumânească? Şi ciobanul îşi reluă mersul.

În curând, fluierul se auzi iarăşi. Fugarii ascultară înfioraţi, fără să scoată o vorbă, până ce cântecul se pierdu în depărtare.

- Chiar dacă pământul acesta, spuse Filo, ar rămâne şi-o mie de ani sub ciubota rusească, şi ruşii tot n-ar fi în stare să nimicească sufletul săteanului român. Ţăranii noştri vor fi veşnic ai noştri. Ei nu-şi vor lepăda niciodată sufletul românesc. Nici filosofii, nici cărţile, nici domnăritul nu constituie permanenţa românească. Permanenţa românească o constituie acest ţăran, acest ţăran cu fluierul său. În sângele lui, dânsul poartă geniile viitoare. El poate da viaţă unor noi poeţi, unor noi gânditori. Dar dintr-un gânditor nu vei reuşi niciodată să faci un ţăran... Iată, noi credeam că am şi devenit fii ai pământului. Însă, dacă am fi devenit cu adevărat, rămâneam aici, ca să ne apărăm, chiar cu preţul vieţii, ţarina şi icoanele. Bolşevicii nu vor putea nimici prezenţa românească de aici, după cum nu ne-au putut-o nimici nici în Transnistria. Şi asta o vom datora ţăranului nostru, pe care ar trebui să-l iubim până la jertfă.

- N-am să uit niciodată cântecul ciobanului din noaptea asta, rosti Largo. Şi-i mulţumesc lui Dumnezeu că mi l-a relevat la asemenea ceas de cumpănă pe ţăranul român.

Porniră tăcuţi mai departe.

CAPITOLUL III

Risipire

După câteva ore, muşchetarii, Irina şi Ghiţă începură să dea de-o mulţime de refugiaţi, de care se alipiră, ca să ajungă cu ei la Cernăuţi.

Se lumina acuma de ziuă, când trecură podul peste Prutul care curgea limpede şi liniştit prin cenuşa dimineţii. Largo îl căută pretutindeni pe fratele său, însă nu-l găsi.

- N-am ce face, îi spuse Leonţiu. Trebuie să rămân la Cernăuţi. Nu pot pleca fără el.

- Ba vei pleca!, îi porunci Vavra. Petruş va ieşi şi singur din încurcătură.

Supunându-se, Largo se luă după ei. În Piaţa Unirii, cineva voia să arboreze un steag roşu pe turnul primăriei, care domină întreg oraşul. Un jandarm ochi şi comunistul căzu sfărâmat în stradă.

Undeva, răsunau mitraliere. Filo Taină văzu câţiva cunoscuţi, care se grăbeau spre bariera comunală din strada Transilvaniei. Un ucenic de la tipografia "Vorwaerts" a lui Gaidosch trăgea asupra românilor. Isachie se năpusti asupra lui cu calul şi-i sparse capul.

În apropierea barierei, Largo îl zări pe un tânăr anume Ion Bălaşa, care îi fusese elev şi care, după cum ştia, era prieten cu Petruş.

Scrise la repezeală un plic şi i-l dădu lui Bălaşa, însă nu observă că, de lângă tramvai, Ştefan Ierihon îl privea pieziş în după-amiaza aceea de iunie.

CAPITOLUL IV

Căderea îngerului

Petruş căutase zadarnic să-l întâlnească pe Largo. Auzind de la Ierofteiu că fratele său şi ceilalţi fuseseră văzuţi îndreptându-se spre bariera din strada Transilvaniei, tânărul Luria oftă uşurat şi se hotărî să plece în sfârşit şi el. Alergă la gară, unde află lucruri îngrijorătoare. Trenul care plecase cu o oră în urmă fusese atacat cu pietre şi focuri de revolver.

Totuşi urmează să mai plece un tren. Ultimul. In biroul de mişcare, impegaţii români parlamentează cu un ofiţer rus. Sutele de români aşteaptă cu înfrigurare rezultatul. Un ceferist iese din birou, aleargă spre locomotivă, îi spune ceva mecanicului. Mulţimea răsuflă uşurată. Dar minut după minut se scurge şi trenul tot nu porneşte. Câteva femei plâng. Petruş vede o doamnă palidă, care pare să fie bolnavă. Se apropie de ea. O întreabă dacă poate să-i fie de folos. Doamna îi mulţumeşte şi dă negativ din cap. Se face seară şi trenul continuă să rămână nemişcat. Birourile au şi fost ocupate de armata roşie.

Petruş îl descoperi pe Sil în mulţime.

- Cum, încă n-ai plecat ? şi-şi îmbrăţişă prietenul.

- Tata a primit ordin sa rămână până în clipa din urmă. Acuma văd că bestiile nu vor să ne dea drumul.

- Dar e absurd! Ce vor să facă porcii ăştia cu nenorociţii din tren? Fiecare din ei are un fiu, o soră sau un frate dincolo de noua frontieră. Ar fi o crimă să nu-i lase să plece!

- Deocamdată, tovarăşii pretextează că e chiar în interesul nostru să nu plecăm. Dumnealor afirmă că nu garantează siguranţa trenului. Cică populaţia oprimată de noi ar intenţiona să provoace deraierea trenului.

- Păi nu-s decât femei şi copii în vagoane! Şi câţiva funcţionari inferiori...

- Evident. Însă nu te poţi măsura cu perfidia asiatică. Dacă intenţiile lor ar fi cinstite, n-ar avea decât să pună un steag roşu la locomotivă, ca să arate că trenul a plecat cu încuviinţarea noii stăpâniri.

Noaptea învălui oraşul. O femeie leşinase pe peron. Copiii plângeau tot mai tare în vagoanele care zăceau în întuneric. În cele din urmă, o delegaţie hotărâ să se prezinte la comandantul gării.

Acesta îi sfătui să aibă răbdare. Da! Da! Vor pleca! Să nu-l mai plictisească atâta!

Între timp se-adunaseră câteva zeci de comunişti locali pe peron.

Cântau "Internaţionala", mâncau seminţe şi-şi ridicau pumnii spre vagoane. Intre ei şi câteva curve din cartierul hotelului "Lemberg". Purtau funde roşii în păr şi tot plimbau un portret uriaş al lui Stalin de-a lungul peronului. Gherasim Vodă îi întâlni în dreptul locomotivei pe Sil şi Petruş.

- Controlorul Vagşiţ şi Treflă, fochistul, îmi spun că ruşii au dat un comunicat prin care se interzice părăsirea oraşului. Cine va încerca să fugă va fi împuşcat.

- Cum aşa?! se revoltă Petruş. Cele patru zile acordate pentru evacuare încă nu s-au scurs...!

- Acum nu mai avem nici o nădejde de salvare, scrăşni Sil. Să mergem acasă, tată. Hai, Petruş, vino cu noi.

O luară pe linie spre cantonul lui Gherasim. Acolo îi aştepta un soldat roşu.

- De ce ţi-ai părăsit serviciul? urlă dânsul, mişcându-şi ameninţător arma.

- Cum de ce? Sunt funcţionar român.

- De azi înainte eşti funcţionar comunist! Iscăleşte aici şi ia-ţi serviciul în primire! şi-şi mişcă iarăşi semnificativ arma.

Sil şi Petruş ieşiră în oraş. Toate scursorile cartierului gării şi ale suburbiilor se strânseseră în Piaţa Unirii. Un cor improvizat cânta şi aici "Internaţionala". Lucrătoarele de la "Hercules" şi "Trinaco" prindeau garoafe roşii de pieptul soldaţilor sovietici, care patrulau ţanţoşi sub privirile admirative ale muierilor din "Panaitengasse". Uneori trecea câte un tanc, zornăindu-şi ca pe nişte lanţuri de temniţă fierăria. Atunci mulţimea aplauda nebuneşte şi urla de entuziasm.

- Nu e nici un român printre bestiile astea! spuse cu satisfacţie Petruş.

Numeroşi soldaţi erau beţi.

- După ce vor termina rachiul, şopti Sil, vor începe să bea apă de colonie. Ca-n cursul războiului mondial...

Deodată, Petruş îl prinse de braţ pe Sil.

- Priveşte! Acolo, lângă monument... Îl vezi pe tânărul acela?

- Tipul care aplaudă?

- Da. Dumnezeule-mare! E Ştefan Ierihon, fostul meu prieten. Mi se pare că ţi-am vorbit despre el de câteva ori. Cum e posibil aşa ceva? Uite cum îi aplaudă pe comunişti!

Apoi privirea i se încrucişă cu a lui Ştefan. Acesta se scutură ca străbătut de un curent electric. Veni la Petruş. Faţa îi era congestionată; ochii i se injectaseră.

- Ei, ce spui? vorbi dânsul zâmbind larg.

- În ce privinţă? răspunse Petruş.

- In privinţă acestui formidabil fenomen, care e fenomenul comunist.

- Găsesc că e incalificabil din partea ta să...

Un ghiont al lui Sil îi curmă vorba.

Voise să spună: "...să aplauzi pe cei ce ne-au furat pământul", însă se răzgândi: Sil avea dreptate; nu era bine să se dea dintr-odată în mâinile neofitului comunist.

- Să ce? insistă Ierihon.

- Să...să mai vorbeşti cu mine după ce ne-am certat.

- Asta-i bună! râse Ştefan. Ce importanţă are o ceartă prostească pornită din motive burgheze? Suntem în faţa unei lumi noi, nu vezi?

Petruş roşise şi ochii îi deveniseră ameninţători; Sil ştia că prietenul său e pe cale să izbucnească; de aceea, interveni grăbit în discuţie:

- Trebuie să mergem acasă, Petruş. Tata desigur că ne şi aşteaptă.

- Ai dreptate, spuse Luria, silindu-se să-şi ţină cumpătul.

- Păcat că nu mai rămâneţi, regretă Ierihon. Spectacolul e admirabil! Priviţi câtă mişcare...! Toţi oamenii sunt fericiţi... Da, e o adevărată revărsare de fericire!

- Numai să nu pleznească de atâta entuziasm, nu se putu abţine Petruş.

- Lasă, lasă! Aşa eşti tu... Sceptic ca toţi burghezii. Dar cu timpul vei fi cuprins şi tu de febra acestui superb fenomen, care e statul comunist. Vei lucra cot la cot cu mine, cu tovarăşii noştri.

Sil îl trase de mână pe prietenul său şi dispărură amândoi în gloata care urla, se legăna beată şi râdea dezmăţat în noaptea înstelată de vară.

În strada Regina Maria îl întâlniră pe Petru Policrat. Le istorisi o mulţime de noutăţi. Beer, patronul restaurantului "Camenber", urma să devină primar. Pentru alte posturi înalte erau prevăzuţi profesorul dr. Silberbusch, fotograful Brull, avocatul dr.Norbert Zloczower şi fabricantul Weinblum. Un fost profesor, anume Engler, care ştiuse să se vâre întotdeauna sub pielea profesorilor români, o bătuse cu lemne pe văduva unui preot. Pe subinspectorul Pihal, de la siguranţă, îl arestaseră. Medicul dr. Zalozieckij, un mare mâncător de români, nu voia sa-i consulte niciodată pe "Valahi", îi înjura şi-i scotea cu câinii din antecamera sălii de consultaţii, se spânzurase.

- L-a bătut Dumnezeu! spuse Policrat şi continuă cu informaţiile.

După cum ştiţi, îl vizitam adeseori pe chimistul Adolf Schmidt din strada Vasila Conta. Prietenul meu are un chiriaş cu numele Eckstein, a cărui nevastă e croitoreasă. Ce crezi că a găsit de cuviinţă Ecksteinoaia? Să dea imediat afară din casă familia Schmidt. Românii sau nemţii sunt persecutaţi pretutindeni. În schimb sunt tari şi mari consulul onorific al Olandei, un oarecare Luttinger, precum şi Benno Widner, un industriaş deochiat antiromân. Câţiva de-ai noştri au şi fost împuşcaţi.

În strada Brâncoveanu se aprinsese o casă şi cerul strălucea de flăcări. Fetele din "Panaitengasse", agăţate de gâtul tovarăşilor soldaţi, chiuiau. "Internaţionala" suna ca un lătrat de câini turbaţi.

Policrat reluă:

- Ii auziţi? Bestiile apocalipsului urlă. La noapte vor fi orgii ca la Sodoma. Să vedeţi ce-o să se întâmple la "Vieneza" sau la "Geissler"!

Weinblum, marele fabricant, tocmai trecea strada. Se născuse la Wilna, însă îşi făcuse la Cernăuţi cariera. Avea toate motivele să fie fericit. Il cunoştea încă din copilărie pe Baruch Widma, şeful G.P.U.-ului din Cernăuţi, care se născuse şi el în strada aceea posomorâtă şi plină de copii murdari din frumosul oraş nordic.

(Continuare în numărul următor)

Revista ICONAR nr. 1/1935

Precizări de istorie literară

Mircea A. Diaconu

Revista "Iconar" este considerată - şi numai parţial pe bună dreptate - organul publicistic al mişcării iconariste, o mişcare literară şi politică cu destulă pregnanţă în evenimentele atât de tulburi ale perioadei interbelice. Trebuie să dea de gândit faptul că la apariţia revistei, câteva polemici fărâmă omogenitatea grupului alcătuit din tineri scriitori şi că editura omonimă intră într-un lent şi sigur declin. Pe de altă parte, cu toate disensiunile care distrug grupul, când 1938 Mircea Streinul publica antologia *Poeţi tineri bucovineni*, critica literară a momentului - prea puţin atentă la frământările literare, culturale şi politice dintr-un spaţiu considerat, orice s-ar zice, marginal - a vorbit despre o mişcare literară Iconar şi despre o omogenitate care nu o dată ar fi dovedit lipsa de personalitate a creatorilor.

Oricum, în 1938 şi revista era desfiinţată, şi direcţia politică a mişcării era obligată să tacă, iar gruparea Iconar îşi pierduse de mult liantul deliberat şi conştientizat. Rămăsese unul născut de condiţiile de tot felul, culturale dar mai ales istorice,în care toţi tinerii scriitori apăruseră. Poate de aceea Mircea Streinul, în prefaţa la amintita antologie, publicată de altfel la Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, probabil şi cu intenţia de a-i... "salva" pe scriitorii care s-au aflat la acum ostracizata revistă "Iconar", a revenit la înţelegerea generaţionistă a grupării, aşezându-i alături pe Vasile Posteucă şi Iulian Vesper, pe Teofil Lianu, George Drumur, Gh.Antonovici şi Traian Chelariu. Căci, cum se ştie, Iulian Vesper şi Traian Chelariu nu publicaseră niciodată la revista "Iconar", ba chiar s-au disociat deschis de aspiraţiile revistei. Ei făceau, de altfel, parte din tabăra liberalilor tineri, condusă la Cernăuţi de Ion I.Nistor.

Or grupul de la "Iconar" se afla sub tutela ideologică a lui Traian Brăileanu, lider legionar, iar revista a avut, chiar grafic, inconfundabil câmp ideologic de extremă dreaptă. Gruparea Iconar - numită aşa cu mult timp înainte de apariţia revistei, şi cuvântul circula probabil înainte de întemeierea colecţiei cu acelaşi nume prin august 1933 - s-a pulverizat însă cu apariţia revistei, în iunie 1935, şi cu fixarea aici a unei direcţii politice în contradicţie cu aceea a mentorului şi ocrotitorului de atunci a tinerei generaţii, Ion I.Nistor, directorul "Junimii Literare" şi al "Glasului Bucovinei" la care mulţi din tineri, dacă nu au debutat, au colaborat asiduu.

Aşadar o mulţime de lucruri în legătură cu mişcarea literară Iconar, considerată îndeobşte o mişcare/grupare fără...biografie, necesită detaliate precizări şi interpretări. Câteva clarificări am făcut într-un studiu publicat în acest an în mai multe numere din "Jurnalul Literar". Dar imprecizii persistă şi asupra revistei, mai exact asupra primelor numere care nu se găsesc în bibliotecile publice din ţară.

În general, s-a acordat credit total afirmaţiilor lui E.Ar.Zaharia din *Puncte de reper*, prefaţa la *Antologia rădăuţeană* din 1943, care spunea că revista a apărut la Rădăuţi. De asemenea, s-a susţinut deseori că primul număr a văzut lumina tiparului în septembrie 1935, probabil ţinându-se cont de faptul că numărul 4, primul păstrat, este din decembrie/ianuarie 1935/1936.

În legătură cu apariţia revistei, Vianor Bendescu, citând amplu dintr-o lucrare a lui Vasile Posteucă, povesteşte în revista "Drum", pe care acesta din urmă a publicat-o în S.U.A.: "Decizia fundării Iconarului fu luată în casa sociologului Traian Brăileanu. În legătură cu fundarea acestei reviste, poetul iconarist Vasile Posteucă, unul dintre ctitorii principali ai acestei reviste, mi-a dat unele preţioase informaţii: "Te vei mira să auzi că decizia asupra revistei "Iconar" s-a luat la el în casă. Eram de faţă Mircea Streinul, Ionel Ţurcan, Liviu Rusu şi eu. Eu aveam o sumă de bani rămasă din coleta publică făcută pentru înmormâmtarea Valeriei Trăistaru, ce murise de tuberculoză în spital. Aşa a dat Dumnezeu că am adunat mai mult decât ne-au fost cheltuielile de înmormântare. Şi cum n-am avut cui da banii, eu am decis să începem cu ei o revistă de literatură şi spiritualitate. Atunci, în casa d-lui profesor s-a pornit cu "Iconarul". A avut bani pentru primele două numere, pe urmă revista a prins frumos şi s-a putut susţine din vânzarea sa" (cf. Vianor Bendescu, *Mircea Streinul, 1910-1945. Poet şi romancier*, în "Drum", an XI, nr.4, noiembrie-decembrie 1975).

Se poate ca lucrurile să fi stat exact aşa. Nu avem de ce pune la îndoială confesiunea lui Vasile Posteucă, deşi atunci când s-a vorbit, până acum, despre întemeierea revistei, numele lui Posteucă nu prea era amintit. Dar e posibil ca Posteucă să spună adevărul pentru că el era unul dintre apropiaţii lui Brăileanu.

Vianor Bendescu afirmă că revista a apărut prin septembrie. Ar trebui să vedem când a murit Valeria Trăistaru pentru a afla dacă Vasile Posteucă a minţit sau i-a jucat memoria vreo festă. Dar împotriva afirmaţiei că revista a apărut în septembrie se ridică mai multe fapte de...arheologie literară. Primul număr este recenzat în revista lui Brăileanu, *Însemnări Sociologice*, nr.6 din septembrie 1935. Dar despre acest număr se vorbeşte în nr.5-7, mai-iulie 1935 al "Junimii Literare", în care însă erau prezentate doar numerele 2,3 şi 4 ale Însemnărilor Sociologice. Când ştiam aceste lucruri m-am întrebat dacă "Iconarul" nu a apărut cumva încă din iulie. Iar ipoteza s-a confirmat. Citim astfel în "Glasul Bucovinei" din 24 iulie sub semnătura lui Ion Ştefan din articolul *Excese literare*: "Aş fi într-adevăr mirat dacă *Iconarul* ar trece mult peste numerele *Argonautului*".

Peste alte câteva numere, în 28 iulie 1935, Iulian Vesper, semnând Ives, îşi exprimă în câteva note şi dezamăgirea, şi dezaprobarea faţă de noua revistă: "D-l Aurel Putneanu e ultimul "iconarist". Care e primul?" sau "Cetiţi *Iconar*. E imaginea concavă a ceea ce a fost." Şi să nu se uite că Iulian Vesper a fost, alături de Mircea Streinul, conducătorul colecţiei şi apoi al editurii Iconar.

Cât despre locul apariţiei, se pare că E.Ar.Zaharia interpretează faptele prin prisma unui evident patriotism local. Pentru că, chiar dacă primele două numere apar, adică sunt publicate, la Rădăuţi, cel dintâi sub redacţia lui George Putneanu, adresa redacţiei este încă de la primul număr următoarea: Liviu Rusu, Cernăuţi, str. Eminescu nr.15. Faptul e dezvăluit de "Însemnările Sociologice" în numărul care face şi recenzia primei apariţii a "Iconarului". Se pot afla şi alte lucruri în legătură cu primul număr: Articolul program se intitula *Drum de nelinişte* şi era semnat chiar de Liviu Rusu. Din fragmentele pe care "Însemnările Sociologice" le reproduc reiese că scopul revistei era să întemeieze "noua spiritualitate românească", cuvântul Iconar fiind ales să devină "lozincă şi simbol de activitate", el însemnând "afirmarea unei concepţii de artă în care întoarcerea către icoanele sufletului se lămureşte din nădejdi spirituale".

Cronica pe care o scrie Traian Chelariu în "Junimea Literară" afirmă clar că, dacă revista fusese tipărită la editura Văd. (=văduvei) Blondovschi din Rădăuţi,grupul redacţional avea adresa profesorului Liviu Rusu, el fiind considerat "responsabilul acestei frumos tipărite reviste". Traian Chelariu consemnează articolele apărute, celui deja amintit urmându-i: *Politica vremii* de Barbu Sluşanschi, *Permanenţe româneşti* de Leon Ţopa şi *Atmosfera suferinţei* de George Macrin, din care citează următoarele cuvinte: "Putem la urma urmei să nu mai credem în noi înşine, dar e cel mai mişelesc lucru să pierzi credinţa în neamul tău!"

Aşadar, aceasta e povestea primului număr. În legătură cu conţinutul celorlalte două, care lipsesc din bibliotecile publice, din care numai unul a mai "apărut" la Rădăuţi, precizări se pot găsi, probabil, în "Însemnările Sociologice" şi chiar în "Junimea Literară". Deşi mi se pare că după primul număr, în "Junimea Literară", dar şi în "Însemnările Sociologice", revista e doar consemnată, fără nici un fel de trimiteri. Mai exact, "Junimea Literară" nici nu îi mai consemnează, după câteva numere, apariţia.

O lucrare ştiinţifică în analiză:

Constantin Blănaru

Un mare dicţionar lacunar

Apariţia *Dicţionarului scriitorilor români* la Cluj-Napoca sub coordonarea reputaţilor critici şi istorici literari Mircea Zaciu, Marian Papahagi şi Aurel Sasu este un eveniment excepţional şi pentru specialişti şi pentru doritorii de a-şi întregi cultura literară. Odiseea realizării acestui instrument de muncă intelectuală impresionează pe oricine şi determină solidarizarea cu autorii, dorinţa de a-l achiziţiona şi de a-l folosi cu mândrie.

Numai că nici această vastă operă nu este scutită de carenţe din motive subiective inacceptabile. O spunem din start că promisiunile din "Argument"-ul de la începutul primului tom n-au fost integral onorate în cazul unui scriitor (dorinţa noastră ar fi să fie unicul caz).

Parcurgând articolul *Andru Vasile*, constatăm carenţe la: 1) bibliografia Andru; 2) enumerarea principalelor reviste la care acesta a publicat; 3) bibliografia critică; 4) interpretarea (evaluarea) scrisului său. Prezentăm principalele dovezi ale carenţelor:

1) Deşi "Argument"-ul, între altele, ne face cunoscute eforturile de aducere la zi a informaţiei, ultima lucrare de Andru citată este *Viaţă şi semn*, din 1989.Oricine ar încerca, eventual, să motiveze oprirea informaţiei la acest an cu ideea imposibilităţii de a se oferi o informaţie la zi din cauza efervescenţei literare, a dinamismului mediului cultural ş.a., încercarea nu are şansa să reziste. Toată lumea aflată "în temă" regretă că, din 1990 încoace, viaţa literară a scăzut în amploare, până şi mari scriitori au publicat puţin sau nu au publicat deloc din cauza "dictaturii" economice. V.Andru a mai publicat: *Muntele calvarului* (roman) la Editura Militară, Bucureşti, 1991; *Memoria textului* (eseuri critice), la Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1992; *Evanghelia după Toma* (traducere, comentarii), la Editura "Arca", Bucureşti, 1993; *Viaţă şi semn* (eseuri sapienţiale), ed. a-II-a, Editura Princeps, Iaşi, 1993; *Noaptea împăratului* (roman), ed.a-II-a, revăzută, la Editura Militară, Bucureşti, 1993; *India văzută şi nevăzută* (dialoguri, eseuri), la Editura "Axis Mundi-Ethos", Bucureşti, 1993; *Terapia destinului* (eseuri), la Editura Princeps, Iaşi, 1994; recent, a apărut (şi nu putea fi cunoscut de autorii Dicţionarului) antologia *Proză. Eseuri. Interviuri* de V.Andru, la editurile "Basarabia-Bucovina Press" din Rădăuţi şi "Hyperion" din Chişinău. Dincolo de aceasta din urmă, considerăm că, din 1991 începând, lui V.Andru i-au apărut prea multe cărţi pentru a putea fi justificată informaţia lacunară a autorului articolului Andru Vasile, Gh.Perian. Cauza să derive din meteahna celor mai mulţi critici de a scrie numai despre autorii sau cărţile care li se trimit? Oare există autori care să poată trimite cărţile lor tuturor criticilor (fie şi numai celor în vogă)? Dacă e aşa, obligaţia autorilor de a da cărţi unor foruri şi biblioteci centrale are ca destinatar numai posteritatea?

2) V.Andru a mai publicat în multe alte reviste, între care: "Pagini bucovinene", "Bucovina literară", "Orizont", "Astra", "Ateneu", "Argeş", "Minerva".

3) În afară de cei - puţini - enumeraţi de Gh.Perian, despre V.A. au scris numeroşi alţi critici, unii de notorietate; şi au scris în reviste de mare circulaţie, încât un comentator responsabil trebuia să cunoască şi, fie pe baza unei ierarhizări subiective, pe o parte măcar să-i menţioneze: I.Damian şi N.Balotă, în "România literară" din 31.XII.1970, respectiv 14.III.1971 (Al.Protopopescu, în "Viaţa Românească" nr.8-9/1970 şi nr.6/1987; M.Papahagi, în "Tribuna" nr.41/10.X.1980; L.Ulici, în "România literară" din 27.IX.1984; E.Simion, în "România literară" din 12.XI.1987; Ion Bogdan Lefter, în "Viaţa Românească" nr.1/1988; Gh. Grigorescu, în "Viaţa Românească" nr.3/1990; Alex. Ştefănescu, în "România literară" din 18.04.1991; Dan Stanca, în "Viaţa Românească" nr. 10-11/1993. Nu am menţionat şi pe M.Iordache şi I.Apetroaie, care au publicat într-o revistă şi, respectiv, un volum greu de procurat.

Nu se poate invoca nici criteriul valoric al selecţiei operate în ansamblul bibliografiei critice; un nume citat - Ion Ţăranu - e al unui autor de proză, nu al unui critic. E vorba, mai degrabă, de absenţa acestui criteriu.

4) Nu numai nedumeritoare, dar şi dezamăgitoare şi criticabile sunt unele opinii ale lui Gh.Perian în legătură cu V.Andru.

O primă constatare: Gh.P. urmăreşte numai prin "ce", nu şi "cum" V.Andru se distanţează de "proza momentului" şi "contrazice obişnuinţele de lectură de până atunci" (data apariţiei primului volum: 1970): "Ceea ce caracterizează universul acesta al credinţelor, superstiţiilor şi obsesiilor de tot felul din proza lui Andru este elementul senzaţional" (p.73). Or, acest "ce" se evidenţiază prin:

a) dialogul ciudat, în care replicile evoluează paralel, în aparent contrast şi dezvoltând două acţiuni reciproc determinante;

b) dramatismul temelor, condiţia tragică a comunicării, inaderenţa unor personaje la altele, imposibilitatea dialogului tradiţional, reflex al spaimelor existenţiale (S.Damian, în "Proza debutanţilor-pronosticuri", "România literară" din 31.12.1970).

c) "dibăcia în domeniul mecanicii fine" (desigur, a psihologiei personajelor), "dubla chemare a unei arte de factură intelectuală şi a unei arte a ficţiunilor pure" (N.Balotă, în acelaşi număr al "Ramâniei literare").

d) structura componistică de tip gregorian, constând din linia monodică din primul plan al acţiunii şi un contrapunct în planul secund, care întretaie vocea solistică, discursul monodic (V.Andru, "Posibilităţi de comunicare", "Luceafărul", 13.10.1973).

Volumul al doilea - "Mireasa vine cu seara", din 1973 - nu e doar o prelungire a "Iutlandei posibile", din 1970, ci expresia unei cristalizări a tehnicii descrise succint mai sus. "Mirele" nu e, în nici un caz, un roman "eminamente livresc", ci un roman al unei crize existenţiale, un monolog eseistic, cu o vie alternare a introspecţiei cu extrospecţia şi, pe fundalul unei exacerbări a vieţii interioare, un fragment de trăire în ipotetic, în perspectivă, ironică, "filmată" cu încetinitorul, adesea palpitant. Trăirea lucidă, autoanaliza, autointerpretarea dramei interioare, densitatea eseistică a unor pasaje, tensiunea reflexivă îi sunt caracteristice şi numai artificial ar putea fi reproşate ca fiind livreşti.

Desigur, nici într-un dicţionar de anvergura D.S.R. nu e posibilă amplificarea excesivă a comentării autorilor. În schimb, e obligatorie privirea sintetică. Din acest punct de vedere, articolul "Andru Vasile", prezintă cea mai mare deficienţă: autorul lui pare a fi citit cel mult primele două volume şi dacă, eventual ar fi citit şi pe al treilea - "Mirele" - nu-i era permisă aserţiunea că "A. este un prozator fără evoluţie, păstrându-şi neschimbată identitatea artistică de la volumul de debut până azi" (p.73). Dimpotrivă. Dacă şi "Noaptea împăratului", din 1979, se mai menţine în scriitura tradiţională, "O zi spre sfârşitul secolului", din 1983, marchează o vizibilă transformare - pentru cine citeşte realmente - la nivelul acesteia. Alt semn al necitirii cărţilor de după 1975 sau - fie - 1979, este o altă aserţiune: "următoarele cărţi accentuează veleităţile doctrinare ale scriitorului" (p.74). Numai că, între "următoarele cărţi", sunt citate doar cele din

DICŢIONARUL SCRIITORILOR ROMÂNI

1983 şi 1985, nu şi "Progresia Diana", din 1987, care este, din punctul de vedere al narativităţii, componenta unei trilogii, astfel că, realitatea prozei lui Andru obligă la semnalarea unui veleitarism critic, nesalvat de încheierea ultimei fraze: "din punct de vedere stilistic [Andru] dezvăluie o atracţie spre propoziţia scurtă, deseori aforistică" (p.74).

După 1979, preocupat de tehnica autenticităţii, dorind să cuprindă în text, instantaneele şi pulsul vieţii dinamice, să extindă puterea de comunicare, Andru utilizează registre epice tot mai complexe. Începând cu "O zi spre sfârşitul secolului", el ne oferă "un text de voci, de acte pe cale de a se efectua", cu secvenţe de prim-plan şi plan secund, mereu intersectate, mai puternic semnificante pentru relaţia dintre lume şi eul naratorului.

În continuare, preocupat de privitul în sine, în oameni, în întâmplări, în secol, cum mărturiseşte într-un interviu, Andru dezvăluie, mai ales în "Turnul", "nebănuite lumini şi umbre ale cotidianului, smulge măşti, spulberă convenţii, iar în acest scop apelează la fraza frântă şi mozaicată, la "fişe de anchetă" şi "de "reacţii", la "notaţia prismatică" şi la dicteul automat, care scurtcircuitează informaţia, iar această informaţie, intens trăită, generează viaţă, devine un nou personaj.

Ruperea de formulele epice tradiţionale o face şi prin utilizarea punctuaţiei "cinetice", îmbinarea neaşteptată a planurilor direct, indirect şi indirect liber, a dialogului trepidant cu monologul, prin toate deschizând albii psihointelectuale largi. Toţi criticii literari au recunoscut, în "Turnul", un moment al unei "fresce a lumii de azi", a unui "ceva stereoscopic", altă dovadă a "deprovincializării prozei", a "deprovincializării creaţiei" în general.

În "Progresia Diana" (1987), strategia narativă sporeşte autoreferenţialitatea şi atestă mai mult "atenţia vie, percepţia acută, văzul polimorf", critici de marcă recunoscându-l între cei mai valoroşi textualişti (I.Holban) şi autori de romane de dragoste modern (Valentin F.Mihăiescu).

Limitându-ne la o singură apreciere asupra ultimului roman - "Muntele calvarului" -, făcută de Alex.Ştefănescu, că acesta depăşeşte ca valoare artistică tot ce a scris V.Andru până în 1991 şi că "unele episoade ale cărţii sunt antologice", mai adăugăm un argument astfel încât afirmaţia iniţială a lui Gh.P. nu are nici un temei.

Şi referirea la eseurile din "Viaţă şi semn" nedumereşte prin "aproximaţiile" sale. Nu mai insistăm în direcţia polemică.

Desprindem că o lucrare de proporţiile D.S.R. (la o adică şi cu preţul de 22.000 lei), cere responsabilitate maximă la toţi autorii, altfel se periclitează imaginea unui act ştiinţific rarissim.

Mioara CREMENE

UN DICŢIONAR CEAUŞIST

Neptun, 1995

Eu vă cer scuze că iau cuvântul atât de târziu, într-o problemă care mă preocupă de când am venit la acest simpozion. Eu am practicat multe genuri literare, dar niciodată pe cel al criticii literare. M-am abţinut să-mi exprim nişte păreri autoritare despre opera compatrioţilor mei, dar în această problemă care mi se pare urgentă am văzut că nu a luat nimeni cuvântul şi pe de altă parte nu vorbesc doar în numele meu, ci şi în numele unor colegi şi colege, care se află la 3000 km distanţă. Fără să se spună lucrurile acestea, a fost subînţeles, în acest simpozion, faptul că într-un anume fel nu ne cunoaştem sau nu ne mai cunoaştem. A fost subînţeles că, de fapt, noi cei care suntem plecaţi am rupt legătura cu cei care au rămas aici şi au suferit într-adevăr foarte crunt de pe urma regimului, care s-a instaurat între altele şi în cultură. Dar, pe de altă parte, aş vrea să spun că noi am făcut eforturi să ne ţinem informaţi, iar ceea ce de multe ori îmi apare mie foarte clar este că la rândul dvs. nu aţi reuşit atunci şi poate încă nu reuşiţi nici acum să luaţi o anumită distanţă, care este în primul rând în spaţiu, dar în acelaşi timp este şi în timp.

Dacă reuşiţi să vă distanţaţi în spaţiu atunci poate observaţi mai bine cum vor fi judecate anumite lucruri în timp. Când, de exemplu, nişte şopârle se bagă într-un text, dar ele sunt înecate în foarte multă vorbărie al cărei sens se pirde după o anumită epocă, şopârlele nu se mai înţeleg. Cum vor fi privite aceste motivaţii pe viitor de către generaţii care nu sunt la curent - aşa cum sunteţi dvs. - cu anumite lucruri care s-au petrecut aici ? Şi mie mi se pare un exemplu, dar numai un exemplu, "Dicţionarul Scriitorilor", apărut acum în cadrul Fundaţiei Culturale Române.

În 1995, la 3000 km distanţă, - vă rog să mă scuzaţi - ne face impresia unui dicţionar ceauşist apărut acum. Şi aş vrea să vă dau câteva exemple. Iată, cei care sunt în dicţionar alături de ce fraze stau: "Mult stimate tovarăşe secretar general, ne adresăm dvs., cunoscând bine înalta apreciere pe care o daţi valorilor spirituale ale culturii române. Vă rugăm să interveniţi pentru a se da cale liberă acestei cărţi, acestei cărţi, a cărei apariţie se înscrie perfect în coordonatele trasate culturii noastre în planul partidului, în celelalte documente de partid, în parmanenta dvs. chemare de a se elabora lucrările fundamentale ale culturii române."

In acest dosar se află o lunga scrisoare adresată d-lui Gogu Rădulescu şi o altă scrisoare adresată d-nei Suzana Gâdea. Eu înţeleg în ce împrejurări s-au trimis aceste scrisori şi că autorii lor voiau să explice că s-au zbătut foarte mult să apară dicţionarul. Dar daţi-mi voie să vă spun că, de la 3000 km distanţă, apare un fel de luptă în genunchi. Intr-adevăr, dicţinarul spune că noi am făcut o lucrare care se încadrează perfect în lucrările partidului şi dvs. nu vreţi să o publicaţi.

Păi chestiunea asta există în istoria Partidului Comunist al U.R.S.S. de mii de ori; a existat şi la noi. Oamenii care din bună credinţă mergeau prea departe. Vreau să spun că tot în acest dosar există un referat favorabil la adresa acestui

dicţionar, în care se fac două observaţii: prima, că nu ar trebui să mai figureze în acest dicţionar membrii C.C.-ului şi deputaţii Marii Adunări Naţionale şi a doua, că ar fi mai bine ca între paranteze să nu se mai spună pe lângă numele unor scriitoare, care era numele lor de fată.

Ar putea autorii acestui dicţionar să afirme că acesta este un demers ştiinţific, pentru că într-adevăr şi despre Voltaire se spune că se numea Arouet. Dar dacă acest lucru ar fi aşa, atunci la numele femeilor, care în general nu au pseudonim şi care sunt măritate, sau au nişte origini, ar figura şi acolo acest nume. Dar ele, aceste nume de origine, nu figurează decât pe sărite; este într-adevăr curios.

Aş mai vrea să dau şi alte exemple. Tot în acest dosar se află un referat - foarte distrugător la adresa dicţionarului - al d-lui Ion Brad. Alături de el este o scrisoare a d-lor Sasu şi Papahagi care spun "... domnule ne-ai nenorocit. De ce ai făcut asta? De ce?

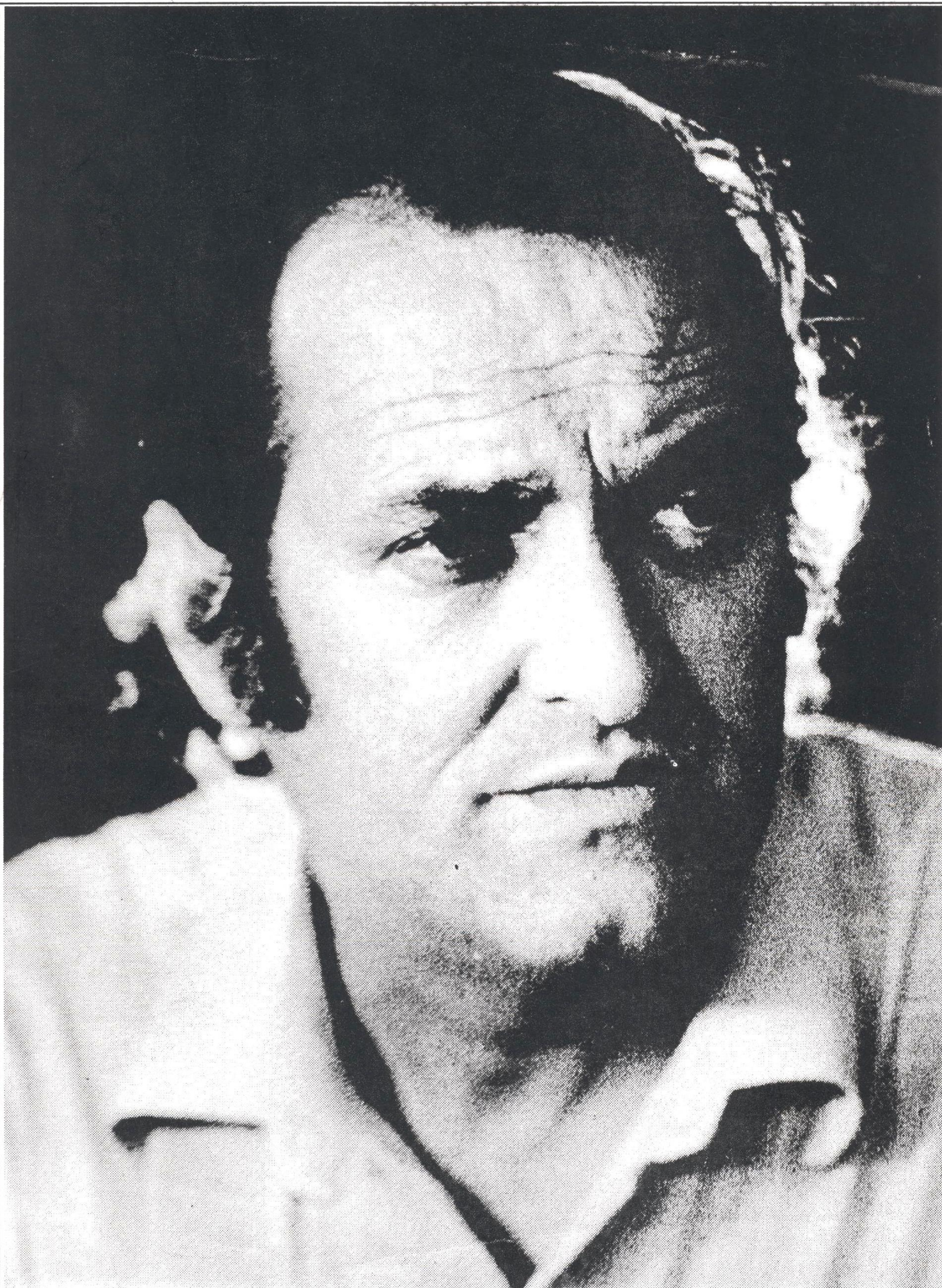
Dumneata, care eşti un literat, nu vrei să apară dicţinarul..."etc.; e lungă această scrisoare. Cine face recenzia cea mai laudativă, în care nu se vorbeşte absolut deloc, în 1995, despre concesiile pe care le-a făcut dl. Ion Brad în literatură şi în alte domenii, încât ai crede că dl. Ion Brad este egalul lui Arghezi sau al lui Barbu etc.? Însuşi dl Mircea Zaciu.

Aş putea să remarc că la unii scriitori se dau datele până în 1970, la alţii până în 1982. Dar la dl Sasu, Papahagi şi Zaciu se dau lucrările până în 1995. Care au fost criteriile care i-au determinat pe nişte critici literari să aplice la unii unele criterii de date, la alţii altele şi la ei înşişi altele?

Permiteţi-mi să exemplific: la dl Sasu "Boala ca metaforă" şi "Sida şi metaforele" de Suzane Sontag, 1995; cu d-na Vartic "Dramaturgia românească în interviuri", 1995.

Nu vă mai spun că sunt o serie de scriitori de care nimeni nu a auzit şi care, totuşi, figurează în acest dicţionar, oameni care au publicat poate în 1970, undeva la Madrid sau în altă parte, în timp ce alţii - printre care mă număr - dar printre care se numără şi Aurora Cornu sau Ioana Andreescu, fără nici un motiv nu figurează.

De asemenea, nici Camil Balthasar nu figurează; sau alţii care sunt importanţi, totuşi, care sunt adesea citaţi la ora actuală în criticile literare curente pe care le-am întâlnit.

ION VATAMANU
(1937 - 1993)

I.S.S.N.: **1223-9526**

1000 lei
2 lei Moldova